

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 12

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

21. JÚNA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Knapísaniu tohto článku ma podnietila úvaha majstra Ťažkého o pokúšaní svedomia. Svedomia, ktorému veľmi záleží na tom, aby bolo spravodlivé a zostalo samo sebou. Majster Ťažký sa pýtal sám seba: treba sa Ti ešte miešať do politiky, najmä ak ňou už dlhé roky opovrhuješ? Nenarobila Ti v živote dosť nepríjemností? Opäť pokúšaš čerta?

Stotožnil som sa s ním, a tak i ja pokúšam čerta a koledujem si o nejakú „kauzu“, aké boli pri voľbách v roku 1998 či 2002. Nedalo mi, aby som nenapísal to, čo ma tlačí a nedáva pokojne užívať môj starobný dôchodok, hoci viem, že veľa vody mojím príspevkom nenamútím. Tak vyhoviem svedomiu. Múdry politik raz povedal, že starci musia hovoriť pravdu. I on sa snažil hovoriť pravdu a presadzovať ju. Lietadlo v ktorom letel do Afriky ako gen. riaditeľ OSN, aby sa pokúsil pravdu presadzovať, bolo zostrelené.

Slovensko, keď článok vyjde, je po predčasných voľbách. Článok bol však pripravený pred voľbami, keď sa predvolebné tímy politických strán púšťali do tunelovania mozgov, do ľúteho

Sľuby a skutky

JÚLIUS BINDER

boja o hlasy. Opäť tí istí aj naďalej túžia vládnuť, čo v slovenčine má ekvivalent: predávať náš majetok, opäť sa hrať na štátnikov a sľubovať raj a nebo už nielen v Európe, ale i v globále.

Ktože sa odváži a komu vlastne povie pravdu, koho vinou sa slovenský národ ocitol v chudobe hmotnej, morálnej, právnej, kultúrnej a duchovnej? Dovolím si myslieť, že to nespôsobili iba víťazi volieb v roku 1998 či 2002. K tomu prispeli i tí, čo štiepením politických strán umožnili menšine vládnuť nad väčšinou, často i nezodpovedným výberom kandidátov za poslancov. Veď na konci tohto volebného obdobia bolo 25 takzvaných nezávislých poslancov.

Kurióznym je i príbeh jednej poslankyne, ktorej hlas rozhodol o prijatí novely Ústavy v roku 2001, v určitých častiach škodlivej pre Slovákov a celistvosť Slovenskej republiky. V nasledovnom volebnom období zastupovala v parlamente inú stranu a bola kandidátkou tejto strany na zvoliteľnom mieste. Iba si domýšľam prečo.

Všetci opäť sľubujú všetko. Klamári opäť klamú a oklamani sú náchylní opäť sa dať oklamať. Svedomie sa pýta, či je to normálne? Zdá sa, že v našom ponímaní spravodlivosti áno.

Často počujeme výčitky o nesplnení sľubov o dvojnásobných platoch. Tu treba konštatovať, že tento sľub bol splnený, a nielen dvojnásobne, i podstatne viac. Len nie pre všetkých. Veď nie sme všetci rovni, niektorí sú rovnejší. Stačí si prečítať údaje v novinách o priemerných platoch v bankách, telekomunikáciách, prakticky vo všetkých predaných či skôr zapatrovaných podnikoch.

Priemerná mzda patrí do odvetvia štatistickej prostitúcie. Tak napríklad Telekom, či ako sa to teraz volá.

(Pokračovanie na 3., 10. a 11. strane)

Ked' píšem tieto riadky, ešte mi nie sú známe výsledky volieb. Ovládajú ma iba nedobré pocity zo žalostnej predvolebnej kampane, ktorá mala provinčný charakter. Táto obsahová vyprázdnenosť a akási nevoľa politikov bojovať kvalitou argumentov o právo spravovať veci štátu na ďalšie roky priam kričala v rozpore s deklarovanou potrebou čo najmasovejšej účasti na voľbách.

Najpodivnejšie sa o propagáciu či antipropagáciu programov jednotlivých politických strán zaslúžila vraj verejnoprávna STV. Jej moderátor sa k účastníkom svojho programu správal ako nadriadený, ako učiteľ k svojim žiakom, ba horšie, lebo učiteľ zaiste nedáva najavo svoju intelektuálnu prevahu nad žiakom.

Priam frapujúco, arogantne pôsobila na mňa predvolebná relácia Pod lampou, osobitne subjektivisticky či skupinkovo formulované politické predstavy Jána Štrassera. Ten dostal ne-regulovaný priestor zasahovať do predvolebnej kampane proti stranám, ku ktorým cíti osobnú

Chut' byť

TEODOR KRIŽKA

antipatiu. Ich názvy ani netreba sumarizovať. Každému je jasné, koho má textár Štrasser na mysli. Nie sú mu po chuti strany, ktoré neuprednostňujú jeho osobné predstavy o demokratických hodnotách, resp. o mocenskom pozadí správy kultúry, z ktorého by sám profitoval. Nepáčia sa mu, lebo deklarujú zmiernenie dôsledkov privatizačnej rabovačky, aká sa udiala za posledných osem rokov podľa scenára zahraničných internacionál: všetko cudzím, nič domácim. Vidí sa mu to navýsost demokratické, veď ľudia jeho krvnej skupiny iba zriedka prejavujú obdiv k čomukoľvek slovenskému. Oni vždy išli s dobou, vždy hlásali to, čo vycítil ich zmysel pre orientáciu v mocenských pomeroch.

Škoda, že niet nijakého masového média, ktoré by vládlo akou-takou mierou statočnosti a predstavil by tieto jednotlivé tendencie komparatívne, v porovnaní s tendenciami v iných – aspoň okolitých – štátoch. Ukázalo by sa totiž, že to vonkoncom nie sú spontánne aktivity jednotlivých intelektuálne namáhajúcich sa nezávislých osobností, ale postoje dobre koordinovaných skupiniek, ktoré ako cvičené kopovy za ohlodaný košťal' nadháňajú ovce do jediného košiara.

Slovensko prišlo za osem rokov takmer o všetko. A o to, o čo ešte neprišlo, postupne – ako sa zdá – príde v nasledujúcich rokoch, lebo akákoľvek vláda, ktorá vzíde z týchto volieb, bude nútená kupovať si mlčanie vševedúcich mocenských elit a ich médií.

Na počiatku všetkého bol tzv. občiansky princíp ako pomerne rafinovane konštruovaná náhrada za solidaritu na národnom princípe. Stačilo ľudí presvedčiť, že národ je prekonaný pojem a vykázať ho do XIX. storočia. V okamihu, keď tomu ľudia uverili a začali sa chaoticky individualizovať, čím triedstvo vstúpilo do bytia národného organizmu, a pôda bola nielen pooraná, ale i pobránená na to, aby sa nadnárodný kapitál zmocnil ekonomických pák krajiny.

Verím, že tento proces sa vyčerpá a stratí údernú silu, ako ju stratil komunizmus, ktorý nebol nič iné, iba iná, vulgárnejšia forma dnes natoľko zúriacej globalizácie. Až sa tak stane, pozviechajú sa ako prvé národy, ktoré prejavujú najväčšiu vitalitu a chuť byť.

www.kultura-fb.sk

JÁN DANCER

Podarí sa, čo sa nepodarilo ani Masarykovi?

Je všeobecne známe, že postoj prvého prezidenta CSR Masaryka voči Katolíckej cirkvi nebol práve priateľský. Významným krokom, ako podlomit jej vplyv, bola snaha Masaryka dosiahnuť odmenu cirkvi od štátu. Ako je známe, to sa mu však napriek mimoriadnej snahe a tlaku za celú dobu jeho pôsobenia na cele CSR nepodarilo a k odluke nedošlo ani po jeho abdikácii z funkcie prezidenta.

Odluka má niekoľko aspektov. Najvýznamnejším je odpojenie financovania cirkvi od štátneho rozpočtu. Po odluke si cirkvi musia zabezpečiť financie z iných zdrojov vo vlastnej réžii podobne ako rôzne záujmové organizácie, napr. spolok filatelistov alebo záhradkárov.

Zdá sa však, že sa v otázke odluky cirkvi od štátu aj na Slovensku začína „blýskať na časy“, a to dokonca z veľmi nečakanej strany. V internetovom rozhovore denníka Pravda, konanom 8. júna tohto roku, sa podpredseda KDĽH a bývalý exminister spravodlivosti SR Daniel Lipšic vyjadril na otázku: „Pán Lipšic,

mna zaujíma Váš názor na odluku cirkvi od štátu (napr. tak, ako to je v Nemecku). Dakujem za odpoveď a prajem pekný deň“ takto: „KDĽH aj vo svojom programe presadzuje iný model financovania cirkvi, ako je tomu dnes. Chceme prejsť od systému dotácie na systém asignovaný. To znamená, aby každý danový poplatník mohol určiť malé percento svojej dane na konkrétnu cirkev, ktorej je členom. Inými slovami, aby nie štátny rozpočet financoval platu duchovných, ale aby išlo o slobodné rozhodnutie každého danového poplatníka. Je to veľmi podobný model, ako je v Taliansku, ale aj v Rakúsku. Súhlasím s tým, že by štát z vlastného rozpočtu nemal cirkev financovať.“

Takýto spôsob financovania cirkvi má však niekoľko „háčikov“. Je napríklad známe, že cirkev má veľkú podporu najmä medzi staršími vrstvami obyvateľstva. Tie však nebudú môcť v prospech cirkvi asigňovať časť daní jednoducho preto, lebo dôchodky nie sú zdanované!

Cirkev na Slovensku prežila pod bolševickou totalitou nesmierne krutý a bezohľadný útlak. Finančný tlak na cirkev môže však byť veľmi účinný. Ved ako napísal už v predminulom storočí Gleb Uspenskij (citovaný podľa A. Solženicyna: Dvesto rokov spolu, český preklad Academia, Praha 2002) o príčinách protizhijovských pogromov v Rusku: „... ľudia žili pod bicmi a korbácami ... a všetko vydržali – tatársku porobu aj vnučovanie nemeckých mravov, ale keď ho Žid začal sužovať rublom, to už neunesli!“

Hovorca KBS Gavenda sa už dávnejšie vyjadril o plánoch na odluku cirkvi od štátu, ktoré nalinajkoval zo zahraničných zdrojov financovaný think tank IVO (Inštitút pre verejné otázky) v tom zmysle, že cirkev prežije aj túto úpravu, bude však nútená obmedziť viaceré svoje aktivity. Namieste je otázka, komu to prospeje alebo ako by povedali latiníci: qui bono, qui prodest?

Kresba: Andrej Mišanek

Kto špiní do vlastného hniezda

Už moja babka hovorila, že ani prašiatka si nešpinia do vlastného chlieva. Alebo čosi také, že ak nemáme čosi pekné, čo by sme o sebe povedali, aby sme radšej nič nehovorili.

Európska únia chce tu a tam ukázať aj tomuto kontinentu, že je aktívna nielen politicky a ekonomicky, ale tiež v kultúrnej oblasti. Preto usporadúva výstavy, filmové festivaly či iné podujatia, ktoré Severoameričanom informujú o dnešnom živote národov, ktoré okrem svojej národnej zástavy obhajujú aj modrú so zlatými hviezdami.

Pred niekoľkými dňami sa začal pod ich záštitou program EH! U - MEET THE EUROPEANS - EUROPEAN FILM FESTIVAL TORONTO 2006, ktorý chce Kanadčanom predstaviť dnešnú filmovú produkciu štátov Európskej únie. V Goetheho inštitúte v Toronte sa 26. mája 2006 konala premiéra filmu *City of the Sun* (pôvodný názov *Slniečny štát*), ktorý reprezentoval Slovensko.

„Niekoľko“ z Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, ktoré finančne podporilo tento film alebo režisér Martin Šulík iste nikdy nepočuli príslovia spomenuté v úvode tejto úvahy.

Začiatkom paradoxu je už samotná koprodukcia, ktorá je „česko-slovenská“ a za ňou nasledujú hneď ďalšie podobné. Napríklad to, že dej tohto „slovenského“ filmu sa odohráva v Ostrave. Pochopiteľne, kanadský divák nevie, že toto železiarske mesto sa nenachádza na Slo-

vensku, ale na Morave. Dialóg je pochopteľne český a slovenský.

Mnohé krajiny nakrúti deprimujúce filmy o alkoholikoch, o ľudoch, pre ktorých nič niečo ako morálka či najnižšie vulgárne vyjadrovanie je na dennom poriadku, ale podobné diela nepredstavujú na filmových festivaloch, ktoré prezentujú ich krajinu a jej ľudí.

Ak spomínaný film niečo dosiahne, tak je to len posunutie Slovenska v očiach cudzincov na perifériu ich záujmu. Jednoduché hodnotenie bolo počuť po premiére filmu v skupinke divákov, ktorá diskutovala o tom, že len nedávno videli „o Slovensku“ film *Hostel* a teraz tento... Túto poznámku by mali počuť tí, ktorí sa pričínili o jeho odoslanie na uvedený festival. Nik z nich si totiž asi neuvedomuje, akú prácu vykonávajú organizácie, spolky, kultúrne ustanovizne či jednotlivci v zahraničí, v ktorých žilách je aspoň kvapka slovenskej krvi a ktorí majú aspoň štipku národnej hrdosti. Kofko úsilie vkladajú do prezentácie čo najlepšieho obrazu našej vlasti.

Jeden z najbrutálnejších filmov v histórii kinematografie *Hostel*, vyprodukovaný v Česku a zasa „znázorňujúci“ Slovensko, poškodil na dlhé obdobie meno našej krajiny. Je nepodstatné, že ide o fikciu. V myšli radového diváka zostalo Slovensko spojené s jeho dejom nasiaknutým krvou. Stačilo si prečítať zahraničnú tlač, či vypočuť si komentáre divákov vychádzajúcich po predstavení

z kín, na ktorých už čakali nabudení reportéri. Slová odporu k Slovensku ako ku krajine, o ktorej len ťažko vedieť, kde leží, sa opakovali od úst k ústam.

City of the Sun nalielo ďalší kalich blenu tým, ktorí sa aj cez kinematografu snažia poznať život v iných krajinách. V žiadnom prípade to Slovensku neprospelo. Mladí ľudia, ktorí po filme o ňom diskutovali, ukončili svoju polemiku slovami, že „to Slovensko je ale pekne špinavá diera...“

Na podobné filmové festivalové predstavenia chodia so záujmom okrem radových divákov aj mnohí študenti kinematografie alebo podobných odborov. Poznámky adresované Slovensku po premietaní tohto filmu boli práve od nich...

Ako laik nemám záujem posudzovať výkony hercov. To je úlohou odbornej kritiky. Slováci si však môžu v oboznámení sveta o svojej vlasti „zodrať nohy“. Potom hoci iba jeden úsmev od tých, ktorí našu krajinu navštívili, je pre nich zadosťučinením. Prezentácia Šulíkoveho filmu na „FESTIVALE FILMOV Z KRAJÍN EURÓPSKEJ ÚNIE“ bolo jedným z najhrubších klinov vrazným do obrazu Slovenska, ktorý národní idealisti predkladajú svetu. A navyše bola to tupá rana do ich snáh.

JULIO BEHŮL, Toronto
Autor je šéfredaktorom týždenníka Kanadský Slovák

Spamätajme sa

Nedávno vyšla v Maďarsku na kazetách a CD za ľudovú cenu - 500 forintov (asi 85 Sk) pieseň, ktorej text prinášame. Mohli by mať takúto pieseň Indiáni, Palestínci, Lužickí Srbi, Slováci v Maďarsku?!

Všetko späť!

Nad Ostrihomom maďarská zástava, ale čaká ešte na Komárno, Bratislavské korzo, most a zrúcaninu košického hradu.

Lud Lučenca, Rožňavy, Užhorodu prijíma naše heslo!

Všetko späť, všetko späť, všetko späť!

Späť každý vrch - dolinu našej krásnej Hornej zeme!

Späť každý jeden dub našich bohatých lesov!

Rieky, ktorých vodu naša zem pije!

Všetko späť, všetko späť, všetko späť!

Dolinou Váhu sa maďarská pieseň vznáša do vysokého neba, a na hrebeňoch Karpát naše fakle horia.

Nitra, Ipeľ a malý Hornád má dnes ešte čisté vody,

sčervenieva však, ak nedostaneme všetko - všetko späť!

Všetko - všetko späť! Všetko - všetko späť! Všetko - všetko späť!

Bude, bude, bude, napriek tomu bude,

Na horách a v dolinách hostina, oslava bude!

Bude, bude, bude, napriek tomu bude,

naše ešte budú Košice, Bratislava, Prešov!

Akokoľvek sa vzpierajú,

vztekajú - nadrapujú,

o to, to, to sa postará bravúrny Maďar!

Bude, bude, bude, napriek tomu bude,

táto krajina znova len naša bude.

Naša bola tisíc rokov,

ani jednu dedinu im nenecháme,

toto, toto, toto bude vierovyznaním každého Maďara.

Bude, bude, bude napriek tomu bude,

Maďarsko znovu veľké a šťastné bude!

Túto kazetu či CD možno bezproblémovo dostať v Maďarsku v predajniach s CD nosičmi. Jej vydanie podporila i budapeštianska samospráva. Obsahuje viaceré revizionistických piesní, týkajúcich sa i Srbska, Rumunska a ostatných častí bývalého Uhorska.

Illustrated Slovak history

O Slovensku a jeho dejinách vyšlo v cudzích jazykoch oveľa menej odborných publikácií než by sme potrebovali. Je známe, že Beneš mal niekoľko miliónov korún iba na to, aby si kúpil žurnalistov a historikov a tí, za štedré odmeny písali pre svojich vydavateľov tak, ako to Čechom vyhovovalo. O tom ako písali 40 rokov za socializmu štátom platení akademici netreba ani zdôrazňovať. Odvtedy sú nielen česko-slovenské, ale i slovenské a uhorské dejiny deformované a čakajú na nových, mladých historikov, nezaťažených korupciou a politickým tlakom bývalých režimov, aby hodnotili našu minulosť pravdivo. Nepotrebuje nič, než pravdu, či už je pre nás príjemná, alebo aj nepríjemná.

Americké vydavateľstvo Bolchazy-Carducci Publ. si vybralo za základ svojich Illustrated Slovak History slovenskú predlohu autora Antona Spiesza z vydavateľstva Perfekt (2002). Nakoľko autor už dávnejšie zomrel, požiadali americký vydavateľ viacerých autorov (Čaplovič, Ďurica, Vnuk, Kopanič, Reguli), aby knihu doplnili o svoje poznámky a doplnili aj o najnovšie udalosti. Prezident SR Ivan Gašparovič napísal do knihy Slovo na cestu (Foreword), čím kniha dostala imprimatur najvyššieho ústavného činiteľa. Títo spoluautori obohatili Spiesza o svoj pohľad na udalosti, ktoré boli v predchádzajúcich rokoch mýtizované a vysvetľované podľa objednávky vládnucej strany. Kniha obsahuje bohatú bibliografiu, v ktorej si čitateľ nájde všetko, čo v minulosti vyšlo a môže si preštudovať názory celého spektra historikov, aby

si urobil vlastný názor, prípadne vlastný výskum toho, čo ho najviac zaujíma.

Osobitne treba konštatovať, že v knihe, ktorá je v dobrej americkej angličtine prekladateľia konečne správne prekladajú pojmy Uhorsko (Hungarian) a Maďar, Maďarsko (Magyar). Americký vydavateľ Ladislaus Bolchazy si ako profesor latinčiny a gréčtiny okamžite uvedomil, že rovnako ako je nelogické hovoriť o british language, ale english language, tak isto nemôžeme hovoriť o hungarian language, ale magyar language. Od toho si jednoznačne odvodíme ďalšie pojmy magyar ethnic, magyar state, ba dokonca aj Magyar Republic.

Častým problémom býva v angličtine prepisovanie vlastných mien bez diakritiky. Vydavateľ to vyriešil kompromisom. V textoch ich síce píše bez diakritiky, ale v Indexe aj s diakritikou, čím uľahčil odborníkom orientáciu v ďalšej literatúre a slovníkoch.

Americké vydanie knihy oproti slovenskému vydaniu je podstatne rozsiahlejšie najmä o kapitole An Afterword by Dusan Caplovic a poznámky prof. Milana S. Ďuricu. Pohľad týchto historikov je na niektoré udalosti odlišný, a tak si čitateľ môže urobiť vlastný názor. Fotografie, ilustrácie a mapy k záverečným kapitolám sú tiež obohatením publikácie. Nájdeme na nich rovnako Mečiara ako Dzurindu, a tak ani jedna strana nepride skrátať. Kto sa už raz zapísal do dejín, nemal by z nich vypadnúť iba preto, že sa niekomu nepáči.

IR

(Pokračovanie z 1. strany)

Priemerný mesačný plat 42 tis Sk na pracovníka v tomto podniku v skutočnosti znamená, že 200 pracovníkov sčasti zo zahraničia a sčasti nominovaných za SMK má v priemere 500 tisíc Sk mesačne a zvyšných 4000 pracovníkov má v priemere po 20 tis. Sk. mesačne. (Podľa štúdie, ktorú uverejnila rakúska tlačová agentúra APA, vzniká na Slovensku v niektorých mestách nová elita, ktorá sa už blíži úrovni západnej kúpnej sily, zatiaľ čo vidiek a oblasti s vysokou nezamestnanosťou trpia chudobou. Zatiaľ čo v Rakúsku sú najbohatšie oblasti nanajvýš dvojnásobne zámožnejšie ako najchudobnejšie, tento rozdiel predstavuje na Slovensku pätnásobok. Konkrétne to znamená, že priemerná domácnosť na severovýchode Slovenska má na rok k dispozícii asi 4000 eur (asi 150-tisíc Sk) Rakúska domácnosť má k dispozícii v priemere 31 000 eur na rok (1,16 milióna Sk), grécka asi 26 000 eur. (975-tisíc Sk) V niektorých oblastiach Slovenska podľa uvedenej správy viac ako 35 percent obyvateľstva žije pod hranicou chudoby.)

Dalo by sa pokračovať v posudzovaní tohto „spravodlivého“ odmeňovania i v iných podnikoch v zahraničných rukách. Plynárenský podnik za know how vyplatil hneď v prvom roku po predaji malej skupinke manažmentu 1,2 mld. Sk. Informované jazyky tvrdia, že okrem okamžitého zvýšenia cien navrhli pridať do žltej farby podniku trošku bielej na znak perspektívy jasnejšej budúcnosti. Tak nám prajú. A ešte sa nám nepáči. Veď čo je 1,2 mld. Sk proti nádeji!

Platí to však i v transformovaných vodárňach a kanalizáciách, ktoré novozriadené firmy dostali bezodplatne. V zriedených vládných nominant politikých strán. V Pravde 11. 5. 2006 napísali, citujem: „Bratislavská vodárenská spoločnosť, ktorú ovláda mesto, vyplatila vlni štyrom najvyšším manažérom firmy takmer deväť miliónov korún.“ Pokračujem: „Okolo tisíc za-

mestnancov vodárni má tento rok v priemere zarabať asi 20 500 korún, čo je za rok okolo 250 miliónov korún. Štvorica vrcholných manažérov firmy zodpovedných za výrobu, financie a technický úsek spolu s riaditeľom ročne zarába takmer deväť miliónov.“

Neobvyklá rozdielnosť v platoch nie je to najhoršie. V závere článku sa pokúsím poukázať na nebezpečný trend odovzdávania najväčšieho bohatstva do cudzích rúk, ktoré zo Slovenska robilo zásobáreň pitnej vody.

Za posledných sedem rokov došlo k nepremyslenému odpredaju strategických podnikov, čím bola ekonomika Slovenska oslabená o stovky miliárd korún a obyvateľstvo vystavené tlakom na čo najrýchlejšie prinavrátenie investovaných prostriedkov zahraničným investorom. Inými slovami, v každom prípade za privatizáciu nasledovalo drastické zvýšenie cien, produktov či služieb.

Došlo k podstatnému zahraničnému zadĺženiu Slovenska, čo spätne vytvára tlaky na ekonomiku v podobe splácania úrokov. K dnešnému dňu podľa štatistik zadĺženosť Slovenska predstavuje vyše 28 mld. USD - 840 mld. Sk, čo iba pri 6% úroku ročne činí 50 mld. Sk. A pýtame sa, prečo chýbajú peniaze na zdravotníctvo, školstvo, kultúru i na chlieb nie malej pospolitosti. Uvedomujeme si, že každý občan Slovenska bude splácať 5000 USD, viac než čistý priemerný ročný príjem priemerného zamestnanca?

Politici sa v televíznej diskusii dohadujú, či zo SR v tomto prvom desaťročí odišlo 400 tisíc, alebo len 170 tisíc občanov za prácou do zahraničia. Ale nech je pravdivé jedno alebo druhé číslo. Dokazuje to, že ekonomika SR nefunguje, ako by mala. Odchádzajú najmä mladí vzde-

laní občania, bohužiaľ, nie na práce zodpovedajúce ich vzdelaniu, ale na práce nekvalifikované. V tom sa skrýva nebezpečenstvo.

Na Slovensko prichádzajúci zahraničný kapitál prichádza za podmienok neprijateľných pre okolité krajiny Východnej Európy. Za tých podmienok, za ktorých prichádza na Slovensko, ho odmietajú nielen v Čechách, ale aj v Poľsku a ostatných nových členských štátoch EÚ. Paradoxom je, že predstavitelia Slovenskej vlády chodia po svete a bez hanby verbujú investorov poukazovaním, že na Slovensku je jedna z najlacnejších kvalifikovaných a najtolerantnejších pracovných síl z európskych krajín. Keby pritom verbovali len investície do nových výrobní, bolo by to ešte prijateľné. Ale predávanie fungujúcich strategických podnikov, v ktorých sa zníži podiel domácich zamestnancov, naozaj nemožno považovať za výhodné zahraničné investície pre štát.

Minister financií hovorí o Slovensku a jeho ekonomike pomaly ako o európskom ekonomickom tigrovi. No ak je slovenská ekonomika tiger, tak tiger s vylámanými zubami.

Európsky štatistický úrad Eurostat porovnával niektoré ekonomické údaje k 1. januáru tohto roku. V strednej Európe majú podľa Eurostatu najdrahšiu elektrickú energiu pre domácnosti Nemci, za 1 kWh zaplatia 0,1374 eur, v prepočte 5,12 Sk, nasledujú ich Slováci s 0,1216 eur., teda 4,54 Sk. (Nové vedenie SE túto správu komentovalo v článku v Pravde 9. 6. 2006, ktorý udáva, že elektrická energia nie je drahá a uviedlo, že priemerná cena je 4,0 Sk bez DPH a nákladov na počítadlá. Z toho vyplýva že Eurostat sa mylil, teda cena nie je 4,54, ale 5,13, teda je drahšia ako v Nemecku, najdrahšia v Strednej Európe). Rakúša-

nia pritom platia 0,0964 eur., čo je 3,60 Sk. Najmenej platia Česi 0,0829 Eur., teda 3,10 Sk.

Podľa toho istého zdroja občan Slovenska zaplatí za bývanie najviac z krajín EÚ a za stravu sme až „druhí“ za Švédskom. Tretím prvenstvom je najnižšia spotreba mlieka na jedného obyvateľa, no najtragickejšia je spotreba vody, ktorá je u nás nižšia než udáva OSN ako množstvo pod hygienickú únosnosť 85 l na osobu a deň. Dôvod? Cena vody. Nebudem uvádzať ostatné ceny, sú všeobecne známe.

Doteraz som konštatoval samé neprijemné fakty. Ale svedomie – ako ho charakterizoval majster Ťažký – nemohlo zostať pokojné.

Považujem za potrebné vyznať nielen pre pokoj vlastného svedomia, ale i pred čitateľmi, že sme nemlčali, ani ja som nemlčal. Upozorňovali sme pred realizáciou vládnych snáh predat rodinné striedre. Kričali sme najmä pri predaji ciiev a krvi národného hospodárstva, Energetických rozvodných závodov, i pri predaji SE a. s. Neuspeli sme. Môžem iba konštatovať že: Dňa 28 apríla 2006 – predajom majoritného podielu Slovenských elektrární talianskej firme ENEL – bola ukončená dôležitá etapa ochudobňovania hospodárstva Slovenskej republiky. Pred necelými ôsmimi rokmi bola Slovenská republika ešte „čiernou dierou“ na mape sveta, a to napriek nižšej zadĺženosti, nižšej nezamestnanosti. Niet divu – veď vzdorovanie snahám zahraničného kapitálu o ovládanie nášho hospodárstva a pokus privatizovať štátny majetok tak, aby zostal v rukách slovenských občanov (i keď nie vždy úspešne) – bolo zahraničím hodnotené ako diktátorský postup, vzpierajúci sa snahe celosvetovej demokratizácie a rozširovaniu

zóny voľného trhu. Sily svetovej demokracie zainvestovali vo voľbách 1998 do podpory opozície a spojenými silami „nastolili zmenu.“ Tým sa otvorila cesta i na Slovensku pre hospodársku a kultúrnu homogenizáciu, privatizáciu a komodifikáciu. Jedným slovom globalizáciu.

Odovzdaním Východoslovenských železniari americkému firmu US Steel začala kariéra Mikuláša Dzurindu, sprevedzaná (či podporovaná) (vý)predajom ďalších lukratívnych podnikov – bánk, poisťovní, Telekomunikácií, Slovaftu, Transpetrolu, SPP, Energetických rozvodných závodov a ďalších. Stav, kedy chýbajú praveľné zdroje prostriedkov v štátnom rozpočte – na zdravotníctvo, sociálne zabezpečenie, kultúru, školstvo, vedu, šport – bol privodený dosadenými agentmi – najprv zlým hospodárením a potom výpredajom „údajne strato-vých“ podnikov. Ale tieto podniky mohli naopak – pri správnom hospodárení – potrebné prostriedky do štátneho rozpočtu pravidelne dodávať! Postupovalo sa pritom systémom „zачarovaneho kruhu“: Najprv sa hospodárstvo štátu priviedlo na pokraj krachu, aby sa odôvodnila nutnosť „reformiem“ spočívajúcich v hlbšom načieraní do vreciek občanov, ktorých majetok štát veľmi nevýhodne rozpredal, a na druhej strane vo výraznom zvýšení ziskov „finančných žralokov“ a zahraničných majiteľov teraz už lukratívnych podnikov! No nezaslúžia si takito úspešní „agenti“ – okrem potľapkania po plecích – aj nejaký diskretný bakšiš? Bola by snaha o reprivatizáciu Transpetrolu smiešna, keby predošlé rozhodnutie o predaji nebolo taká tragická.

V eufórii očakávaného prijatia za člena EÚ nezodpovední „vyjednávači“ prisľúbili predčasné odstavenie práve rekonštruovanej jadrovej elektrárne V1 – bez vyhodnotenia ekonomických dôsledkov na hospodárstvo SR.

(Pokračovanie na 10. a 11. strane)

Súčasná doba by asi zniesla aj prívlástok, že je to doba invázií a útekov. Preto tak veľmi podnecuje medzi laikmi i expertmi, vrátane tých, ktorí majú poverenie formulovať politiku vlád, diskusiu na tému „spravodlivej, či slušnej vojny“. Pre nezávislý latinsko-americký internetový denník „Rebelion“ sa na túto tému o. i. vyjadril (25. 6. 2006) aj Noam Chomský, jazykovedec a v súčasnosti vari na celom svete najznámejší americký intelektuál. Z jeho myšlienok vyberám:

Súčasná názory na vojnové akcie vo svete často odrážajú dávnu múdrosť, že „mocní robia to, čo môžu, zatiaľ čo slabí trpia, koľko vládzu“. To je však, bez akejkolvek diskusie, nielen nespravodlivé, ale v ďalšom vývoji ľudskej civilizácie je to doslova hrozba prežitia človeka a zachovania života na našej planéte vôbec.

Chomský pokračuje: V pochvalných reflexiách o spravodlivej vojne Michael Walzer píše o invázii do Afganistanu ako o „triumfe teórie o spravodlivej vojne“. Poľutovaniahodné je, že v ním popisovaných dvoch prípadoch, ale aj v iných, jeho (Walzerove) argumenty sú založené napríklad na takýchto premisách: „zdá sa mi úplne preukázateľné“, „ja verím“ alebo, „bez akejkolvek pochybností“. Ignorujú sa skutky, vrátane tých najočividnejších. Stačí analyzovať reálny výsledok, napr. to, čo sa stalo s Afganistanom. Pred začiatkom bombardovania v októbri 2001 prezident George W. Bush upozornil Afgancov, že bombardovanie bude pokračovať dovtedy, kým vláda v Kábule nevydá osoby, o ktorých sa USA domnievajú, že sú podozrivé z terorizmu. Slová „podozrivý, upodozrievaný“ sú dôležité. O osem mesiacov neskôr riaditeľ FBI Robert S. Mueller III. povedal reportérom

Teória „spravodlivej vojny“ a skutočnosť

novín *The Washington Post* „čoskoro by z toho mohol byť najintenzívnejší lov na ľudí v histórii, myslíme si, že tí, ktorí sú zodpovední za útoky z 11. septembra 2001, boli v Afganistane“ a medzi nimi aj „niektorí vodcovia Al Kajdy“. Čo sa týka tých, čo zosnovali atentáty „a ostatných vodcov, stretli sa v Alžírku a tiež na iných miestach“. To, čo nebolo jasné ešte ani v júni 2002, nemohlo byť predsa známe už v októbri 2001. Napriek tomu málokto pochyboval, že by to nebolo tak, ako sa oficiálne tvrdí. Ja tiež nepochybujem, ak oja nepochybnosť môže mať nejakú cenu, avšak domnievať sa a mať istotu, to sú dve úplne odlišné veci. Prínajmenšom je slušné poznamenať, že uvedené okolnosti vyvolávajú otázku či bombardovanie Afgancov bol práve transparentný príklad „spravodlivej vojny“.

N. Chomský pokračuje kritikou Walzerových negatívnych vyjadrení na adresu vysokoškolských, medzi ktorými je vraj najviac ľudí s nelegitímnymi cieľmi, napr. „pacifistov“ a „pacifizmus je zlý scenár“. Podľa Chomského týmto Walzer priznáva, že považuje použitie násilia za ospravedlniteľné. „Azda je násilie legitímne v niektorých situáciách (verím tomu), ale som presvedčený o tom, že je veľmi ťažké nájsť pádny argument pre reálne prípady, ktoré diskutujem“, píše Chomský a pokračuje: Používajú logiku „spravodlivej vojny“ alebo antiteroristického boja, vyčleňujú sa USA z dodržiavania základných princí-

pov svetového poriadku, v ktorých plnili dôležitú úlohu v dobe, keď ich spolu formulovali a usilovali sa, aby boli plnené. Po druhej svetovej vojne bol zavedený nový systém medzinárodného práva. Jeho ustanovenia o podmienkach vedenia vojny sú kodifikované v Charte OSN, Ženevskej konvencii a Norimberských zásadách, prijatých Valným zhromaždením OSN. Charta OSN zakazuje hrozbu alebo použitie sily bez súhlasu Bezpečnostnej rady OSN alebo, ak sa podľa článku 51 nejedná o obranu pred ozbrojeným útokom do chvíle rozhodnutia BR OSN.

V r. 2004 na fóre OSN vysokej úrovne, na ktorom hral významnú rolu Brent Scowcroft, exporadca pre národnú bezpečnosť, bol prijatý záver, že „článok 51 nepotrebuje ani rozšírenie ani zúženie z hľadiska svojho dosahu. Vo svete doslova nabitom potenciálnymi hrozbami je pre globálny poriadok a pravidlo neintervencie, o ktorú sa tento naďalej opiera, jednoducho príliš veľkým rizikom, aby mohla byť akceptovaná legalizácia niektorej preventívnej unilaterálnej akcie. Ak sa to komusi prepáči a dovoľí, aby týmto spôsobom konal, dovoľí sa všetkým, aby robili to isté. Stratégia národnej bezpečnosti USA zo septembra 2002, v značnej časti opakovaná v marci t. r., poskytuje USA právo uskutočniť „preventívnu vojnu“. To je jasné a jednoznačné právo dopustiť sa aktu agresie.

Zhodne s konštatovaním Norimber-

ského tribunálu, agresia je „najväčší medzinárodný zločin a iba sa odlišuje od iných vojnových zločinov, ktoré sám v sebe obsahuje, najväčším zlom nahromadeným zo všetkých ostatných“. Napríklad, žriedlom všetkého zla v trýznej zemi, Iraku, je invázia USA a VB. Pojem agresia bol definovaný jasnejšie nad slnko Robertom Jacksonom, sudcom Najvyššieho súdu USA, ktorý bol vrchným štátnym žalobcom USA v Norimbergu. Vymedzenie pojmu agresie bolo zopakované v rezolúcii Valného zhromaždenia OSN. „Agresor“, vyhlásil Jackson pred Norimberským tribunálom, je štát, ktorý spácha také skutky, ako sú „invázia jeho ozbrojených síl s alebo bez vyhlásenia vojny z územia iného štátu“. To sa aplikuje v prípade invázie do Iraku. Taktiež sú dôležité a výrečné tieto slová sudcu Jacksona v Norimbergu: „Ak jasné akty porušenia zmlúv sú zločinní, ide o zločiny a nie je dôležité, či by sa ich dopustili USA alebo Nemecko. Nie sme pripravení dohodnúť si pravidlo kriminálneho

správania sa voči iným, ak by sme neboli pripravení akceptovať ho aj proti nám“. A v ďalšom spise: „Nesmieme nikdy zabudnúť, že spôsob, akým súdime týchto obvinených, je spôsob, ktorým nás bude raz súdiť história“. Pristúpiť k uvedeným princípom a k moci zákona vo všeobecnosti je pre politických vodcov skutočne veľká dilema.

Dovoľte mi uviesť na záver niekoľko jednoduchých pravd. Prvá je, že akcie bývajú oceňované v rozmedzí, ktoré je dané mierou pravdepodobnosti dosiahnuť stanovený výsledok. Druhá je univerzálny princíp. Musíme voči sebe samým aplikovať tie isté štandardy, ktoré aplikujeme voči iným, ale štandardy voči sebe musia byť ešte prísnejšie. Tieto princípy, okrem iných, by mali byť základom teórie o spravodlivej vojne. Prínajmenej akejkolvek jej verzie, ktorá by si zaslúžila, aby bola vnímaná vážne.

O Noamovi Chomskom encyklopédie o. i. uvádzajú, že je profesorom lingvistiky na Technologickom inštitúte v Massachusetts a v Cambridge. Denník „New York Times“ ho pred časom charakterizoval tiež ako „otca modernej lingvistiky“. Má svetovú povest nielen vo svojom odbore, ale najmä ako angažovaný kritik súčasného svetového poriadku. Je považovaný za jedného z najvýznamnejších intelektuálov XX. storočia

JOZEF HLUŠEK

Upozornenie

Prosíme čitateľov, aby zaznamenali skutočnosť, že Kultúra počas mesiacov júl a august nevyjde, teda aby hľadali Kultúru č. 13 v stánkoch Mediaprint Kapa až začiatkom septembra. Za porozumenie ďakujeme.

Redakcia

7. júna 2006 oslávil 75. narodeniny Prof. Peter Liba, popredný literárny vedec a bývalý rektor Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Spolu so želaním mnohých tvorivých darov a Božej milosti Petrovi Libovi prinášame prihovor, ktorý pri tejto príležitosti predniesol kardinál Ján Chryzostom Korec.

Človek sa zmyslami dotýka sveta okolo seba – zrakom, sluchom, rukami a tvorí si duchovný obraz sveta v mysli, v predstavách, pojmov, súdoch a úsudkoch. Na základe tejto skúsenosti človeka znova vychádza do sveta, znova zbiera zážitky, vracia sa opäť do svojho vnútra a zdokonaľuje svoj obraz o svete. Nielen o svete vecí a o dianí v prírode – človek takto poznáva i ľudí, a to ako jednotlivcov i spoločností. Tento výstup zo seba a návrat k sebe sú dva ľudské pohyby človeka, nevyhnutné pre život človeka tak ako vdychovanie a výdych pľúc pre telesný život.

Z toho vyrastajú pre človeka výstup k svetu i sústredenie, mlčanie a rozhovor, oddych a prechádzka, pozorovanie zrakom i ukladanie do pamäti, počúvanie a rozhovor, zhromažďovanie i hodnotenie. Človek zhromažďuje zážitky, spracúva ich a potom premyslené vynáša do sveta – slovom hovoreným i písaným. Tvorí kultúru. Od nepamätí. Od Homéra a gréckych tragédií po Shakespeara. Tak sa kniha ako kultúrny čin stala elementom ľudskej existencie. Kniha sa stala realitou ľudského života a ľudského sveta. Zrejme predovšetkým kniha, venovaná najľudskejšej časti človeka – jeho životu, jeho problémom, situáciám, zápasom, víťazstvám i prehrám, životu i smrti. Nejde natoľko o knihy technické. Ide o knihy vyslovene ľudské, venované problému človeka ako takého. Ide o knihy humanistického obsahu a o tzv. krásnu literatúru, nepriamo aj o hudbu a výtvarné umenie, o všetko, čo vyjadruje človeka.

Všetky tieto prejavy človeka, vyjadrené slovom v knihách alebo iným spôsobom v ostatnom umení, sú k dispozícii ostatným ľuďom pre chvíle radosti, starosti, smútku, pre chvíle oddychu, prežívaného ľudským spôsobom. Cez tieto prejavy literatúry a ostatných umení sa ponárame do ľudského sveta radosti i starosti, do duchovných prob-

lémov ľudí, do tajomných hĺbok človeka, možno i do problémov priam posvätných. Nemusí ísť pritom o literatúru a o svet priam náboženský. Môže ísť o svet profánny, o svet ducha, o ľudské osudy a poslanie, o radosti a žiaľ človeka, o bolesť a smrť, o lásku, družnosť či samotu, o prírodu či dejiny človeka. To všetko nám ponúka už kniha profánna, drámy Shakespeara, Madáčova

akoby anonymnými kresťanmi i keď sa tak nenazývali. A odkrývali nám aj takmer kresťanský svet, ktorý nevedel, že je kresťanský. No Kristova milosť v ňom pôsobila. A nebola to len obdivuhodná kniha o Mahatmovi Ghandim.

Pravda, aj literatúra a knihy majú svoj vrchol. Ľudia po stáročia a zrejme i po tisícročia pred vynájdением písma a knižtlaču, poznali jedinou knihu s ne-

Božích zámerov s ľudstvom, vo veci Božích činov pre ľudstvo a vo veci poslaní a úloh ľudí v naplnení Božích zámerov. K tejto knihe nemôže nik nič pridať ani dnes, ani v budúcnosti. Cirkev z tejto knihy žije. Pri týchto myšlienkach našou prvou reakciou môže byť azda len určitý druh zhrzenia. Jestvuje Kniha, Sväté písmo, základ života ľudstva. Kniha, ktorej autorom je Boh,

tam kde sa v živote človeka a ľudstva uskutočňuje cesta s Bohom do jeho večnosti, kde sa Boh dáva poznať ľuďom. Touto knihou Boh vystúpil z anonymity, zmluvou na Sinaji položil základ dejín spásy verejne a takrečeno oficiálne, čo trvá dodnes.

No Božie slovo, ktorým Boh prehovoril do našich dejín, bolo iba začiatkom Božích zásahov do nášho života v priebehu stáročí a tisícročí. Sväté písmo Starého zákona ako slovo Božie predpovedalo veci ešte závažnejšie. Hlavnou z nich bol prísľub, že „Slovo, ktoré bolo na počiatku, bolo u Boha a bolo Boh“ sa stane raz človekom, jedným z nás. Stalo sa – v Ježišovi Kristovi. Tým Boh vystúpil z anonymity skrz-naskrz – prebýval a prebýva natrvalo medzi nami. On spolu s nami a my spolu s Ním tvoríme Jednotu, a to až do konca čias života ľudstva. Kniha kníh, Sväté písmo

zahŕňa od príchodu Kristovho aj celé jeho poslanstvo ako slovo života. Všetky naše náboženské knihy sú ehom tohto poslanstva. Ale týmto poslanstvom je poznačený celý život našich národov, u nás od čias sv. Cyrila a Metoda cez všetky stáročia. Týmto Kristovým poslanstvom je preniknutá naša kultúra, naše umenie, naše chrámy, naša literatúra, naše knihy, naše myslenie.

Cez toto poslanstvo sme sa stali národom. O tomto základnom poslanstve života som napísal celú „Knižnicu viery“ – „O tajomstvách a zjavení“, „Nad Starým zákonom“, „Ježiš zďaleka a zblízka“, „Ježiš evanjelií“, „Kristus včera a dnes“, „Kristus dnes a naveky“, „Tajomstvo Ježišovoho vzkriesenia“, „O spásu v Kristovi“ a pre nás zhrňujúci veľký obraz „Tisíc rokov Slovenska s Cirkvou“. Aj celé naše dejiny sú mohutným podnetom pre spisovateľov a literatúru.

Kardinál

JÁN CHRYZOSTOM KOREC

Slovo a kultúra

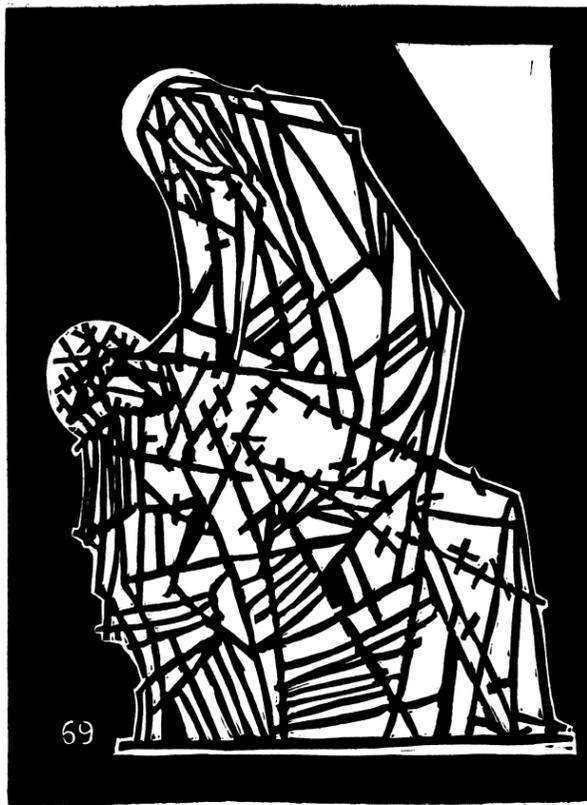
„Tragédia človeka“, knihy Dostojevského či Milana Rúfusa. Knihy náboženské, motivované nábožensky, môžu toto prenikanie do tajomstiev človeka ešte prehĺbovať. No samotný prirodzený život človeka ponúka neslýchané podnety na hĺbanie o najpodstatnejších základoch ľudského života, jednotlivca, rodín, národa, sveta. V tomto zmysle každý hlboký záber života človeka v literatúre či v iných umeniach má aj svoj základ náboženský a tento základ patrí tiež k integrálnemu chápaniu literatúry a kultúry. Ak by sa literatúra zriekala náboženského prvku života človeka a ľudí, ochudobňovala by sa o jedno z podstatných hľadísk tvorby a stávala by sa jednostrannou. No rovnakého skreslenia by sa dopúšťala aj literárna tvorba, ktorá by sa chcela obmedziť len na hodnoty a popis hodnôt výslovne náboženských alebo rovno kresťanských. Veď civilné hodnoty života sú a môžu byť pravými hodnotami ľudského života a sú jeho integrálnou časťou. Napokon kresťanský život sa rozvíja a stavia popri daroch milosti aj z materiálu tohto sveta. Pritom aj jedno aj druhé, i keď odlišným spôsobom, sú dary Božie, ako samotný život človeka. Preto náš svet i v samotnom svojom profánom tkanive prezrádza a zjavuje cez svoje prirodzené tajomstvá, ktoré zaplňujú náš život od narodenia až po smrť, tajomnú hĺbku, ktorú umelci vedia pobaďať a vyjadriť. Preto nám vedia i keď len nepriamo, no veľmi pôsobivo priblížiť priam výhľad na Boha, na jeho múdrosť i dobrotu, a to aj bez priameho svetla evanjelia. Hlbokí spisovatelia nám vedeli priblížiť ľudí, ktorí boli životom

preborným bohatstvom myšlienok, podnetov, poznatkov, povzbudení a radosti. Bola to kniha prírody. Jej autor bol Anonym, ale ľudia ľúštili jeho meno a odkrývali, že autorom tejto knihy prírody je Boh.

Tisíce a tisíce rokov ľudstvo poznalo len túto knihu prírody a čítalo ju. Pritom prežívalo aj ľudsky svoje dejiny a tieto dejiny boli aj duchovnými dejinami spásy čiže cestou do večnosti tak ako dnes. A tu naraz, z historického hľadiska nie tak dávno, od čias historickej postavy izraelského vodcu Mojžiša, vznikla zvláštna kniha náboženská Biblia, ktorá hovorí o duchovnej ceste človeka, národov a sveta cez tento čas až do večnosti. V tejto knihe prehovoril sám Boh, anonymný autor knihy prírody, pod svojím vlastným menom. Biblia vznikla podľa presvedčenia Izraela a kresťanstva ako kniha Božia, ako kniha, inšpirovaná Božím Duchom, ako Kniha kníh, ako slovo Božie, ako kniha zjavenia Božích zámerov s ľudstvom. Cirkev pokladá Bibliu za knihu definitívnu vo veci

ktorá vznikla vnuknutím Ducha Božieho, kniha vo veciach poslaní človeka, národov a ľudstva definitívna. Cirkev kladie túto knihu na oltár a číta ju ako Božie slovo ľuďom, ako normu života.

Sväté písmo sa stalo realitou, ktorá sa týka najhlbšej zóny ľudského života,

Alexander Iľečo: Pieta, 1969

Pred storočnicou Slovenskej ligy v Amerike

Slovenská liga v Amerike oslávi v máji budúceho roku sté výročie svojho založenia. Táto udalosť bude veľkou príležitosťou nielen pre Slovákov v USA, ale i pre nás pripomenúť si roky zápasu amerických Slovákov pod heslom „Za tú našu slovenčinu“, čím vyjadrovali svoju vôľu i vôľu národa doma za nezávislosť.

- *Využívame príležitosť účasti Dr. Ludovíta Pavla, dlhoročného predsedu Slovenskej ligy v Amerike, súčasného čestného predsedu, na nedávnom sneme Matice slovenskej, aby sme sa ho opýtali, čo všetko pripravujú na dôstojné oslavy svojho významného jubilea.*

LUDOVÍT PAVLO: - „Sto rokov existencie každej organizácie je skutočne veľkou príležitosťou na bilančovanie. Slovenská liga sa zapísala do histórie nášho národa svojou vytrvalosťou v boji za jeho práva. Veď Liga vznikla v čase najtuhšej maďarizácie, kedy bol väznený otec národa Andrej Hlinka a v Čermovej maďarskí žandári na pokyn vrchnosti postrieľali veriacich Slovákov, ktorí bránili svoj nový kostol. Tieto udalosti otriasli svedomím celého sveta a predznamenalí rozpad Rakúsko-Uhorska, tohto väzenia národov. Nemohli nechať ľahostajnými ani Slovákov, čo hľadali lepší život a národnú slobodu v Amerike.

Potom prišla prvá svetová vojna, v ktorej sa naši zakladatelia prvý raz osvedčili za naše právo na vlastný štát, odvolávajú sa na vyhlásenia amerického prezidenta Wilsona o práve každého národa na sebaurčenie. Po vojne Slovenská liga založila aj na Slovensku svoju organizáciu, aby pomohla svojim krajanom doma v národnom sebauvedomení. Slovenská liga po celé

desaťročia spolupracovala s Maticou slovenskou okrem rokov, kedy bola Matica v područí totalitného režimu. Slovenská liga v Amerike stála na správnom mieste i v novodobej histórii Slovákov pri vzniku druhej Slovenskej republiky, jej uznaní v zahraničí a prijatí Slovenska do NATO.

Pýtali ste sa však na to, čo pripravujeme pri príležitosti našej storočnice. V USA si pripomenieme naše jubileum vo všetkých organizáciách ligy i fraternalistických spolkoch, ktoré ju považujú za svoju strešnú organizáciu. Vyšleme delegáciu na Slovensko, aby sa zúčastnila osláv tu. Uskutočnili sme zbierku na opätovné umelecké stvárnenie busty zakladateľa Ligy Rev. Štefana Furdeka a jej vrátenie na čestné miesto na budove Slovenskej ligy v Bratislave, kde mala byť inštalovaná už pred 65 rokmi. Privítali sme rozhodnutie Ministerstva dopravy pôšt a telekomunikácií SR a Slovenskej pošty, že pri príležitosti storočnice Slovenskej ligy v Amerike vydajú pamätnú poštovú známku. Rokujeme s nimi o slávnostnej prezentácii známky, obálky prvého dňa vydania a pečiatke, ktorou sa budú v prvý deň známky pečiatkovať. Samozrejme, že na oslavy sa pripravujeme aj s Maticou slovenskou i ďalšími štátnymi inštitúciami Slovenskej republiky, ale nechcem predbiehať výsledky rokovaní, lebo nie-

ktoré budú pokračovať až po parlamentných voľbách.“

- *V Slovenskej lige v Amerike sa za sto rokov jej existencie vystriedalo niekoľko generácií členov i funkcionárov, podobne ako vo fraternalistických organizáciách, z ktorých niektoré sú aj staršie ako Liga.*

LUDOVÍT PAVLO: - Na činnosti a členskej základni našich organizácií v USA sa ako v zrkadle odrážajú pomery na Slovensku. Vystaňovalecké vlny znamenali pre Slovensko veľké straty, ale pre činnosť našich spolkov a SLvA boli významnou posilou novej krvi. Zatiaľ čo v medzivojnovom období veľkej nezamestnanosti to bola najmä sociálna emigrácia hľadajúca prácu a chlieb, po vojne a februári 1948 to boli politickí emigranti. Po roku 1968 posilili naše rady emigranti utekajúci zo Slovenska pred sovietskymi tankami a „normalizáciou“. Dnes prichádza medzi nás opäť veľká vlna Slovákov, ktorá je opäť charakteristická svojou skladbou i dôvodmi odchodu zo Slovenska. Sú medzi nimi študenti stredných i vysokých škôl, športovci, kvalifikovaní odborníci hľadajúci uplatnenie vo firmách, ktoré ich radi privítajú, ale prichádzajú aj Slováci s vidinou vyšších zárobkov v akomkoľvek zamestnaní. Títo neraz riskujú aj nelegálnu prácu, nevracajú sa späť po vypršaní víz

a zhoršujú pozíciu ďalších, ktorí o víza žiadajú.“

- *Zaujímajú sa noví prisťahovalci o prácu v Lige a ďalších spolkoch?*

LUDOVÍT PAVLO: - S novými prisťahovalcami sa stretávame pri všetkých verejných podujatiach Slovákov a mnohých vidíme aj v slovenských kostoloch. Vydávajú aj svoje noviny, ktoré sú už na prvý pohľad iné ako tie, ktoré vydávajú naše tradičné spolky. Vidieť z nich, že noví prisťahovalci, či lepšie povedané Slováci, ktoré sú tu pracovne a na študijnom pobyte, žijú témami domova, ešte všetci nevybalili a nemuseli vybalit' svoje kufre a nie všetci chcú a môžu zostať natrvalo v USA. Máme však už viacerých nových členov v Lige, ktorí prišli do USA iba nedávno a chcú byť činní v spolkovom živote.

- *Vo vedení SLvA sú takmer všetko predstavitelia starších generácií. Vy ste boli predsedom 12 rokov, svoj odchod z funkcie predsedu ste avizovali už na predchádzajúcom 53. kongrese a odstúpili ste z nej nedávno, na 54. kongrese SLvA, ktorý sa konal v marci v Scrantone, kde vás zvolil za doživotného čestného predsedu. Dostal sa nám však do rúk list R. Greguša, ktorý hovorí aj o vnútorných rozporoch v Lige spojených s voľbou nového predsedu. Čo je na tom pravdy?*

LUDOVÍT PAVLO: - Pravdou je, že poikal' viaceré slovenské organizácie v USA bojovali za neodňateľné právo Slovákov na sebaurčenie, mali sme program, ktorý nás spájal, lebo sme naplnili ciele našich zakladateľov. Najvýraznejšie sa to prejavilo vo Svetovom kongrese Slovákov, ktorého ciele sa naplnili vznikom Slovenskej republiky. Aj veľká časť programu Slovenskej ligy v Amerike sa naplnila, a preto už dlhší čas sa sústreďujeme na nové ciele smerujúce k vnútornému posilneniu Ligy, získaniu mladých, detí Slovákov, ktorí už nehovoria po slovensky, ale majú k vlasti svojich predkov vzťah a môžu neraz veľa urobiť aj pri lobovaní za slovenské záujmy na rôznych politických i verejných fórach. Aj v Lige musí prísť ku veľkej generáčnej výmene. Tá sa však stretáva, ako všade, s odporom niektorých „nenahradiateľných“, ochotných urobiť všetko, len aby sa udržali vo funkcii. V liste, ktorý máte v ruke sa píše o machináciách pri voľbe nového predsedu Ligy, Daniela Tanzoneho. Tento mimoriadne aktívny Slovák slovensko-talianskeho pôvodu, narodený v USA, je príkladom pre mnohých. Žiaľ, ani sám nevie, akú nečistú hru zohrali pri jeho tajnej voľbe tí, čo spočítavali hlasy a vyradili hlasy jeho protikandidáta. Ja poznám Daniela ešte z čias, keď bol chlapcom. Už vtedy som mu predpovedal veľkú budúcnosť v slovenskom spolkovom živote. Jedno volebné obdobie bol našim predsedom, no okolností, za ktorých sa ním stal teraz, iste mrzia jeho rovnako ako mňa. Viac by som nerád o tejto veci hovoril, lebo sú to naše interné záležitosti, ktoré si musíme vyriešiť doma.

-R-

Zakladateľ bioorganickej chémie, autor 52 monografií (čo predstavuje viac ako 6 500 strán) a viac ako 270 pôvodných vedeckých prác, jeden z našich najcitovanejších vedcov (viac ako 2 300 citácií podľa SCI) pôsobiaci na desiatkach univerzít na všetkých svetadieloch patrí k tej skupine vedcov na svete, ktorí majú najúplnejší prehľad o štruktúre komplexných zlúčenín. Je čestným členom Americkej chemickej spoločnosti, členom korešpondentom Fínskej chemickej spoločnosti, predsedom organizačného výboru praveľnej Medzinárodnej konferencie o koordinačnej a bioorganickej chémii v Smoleniciach. Prof. RNDr. Milan Melník, DrSc., vedec roka SR za rok 2002 a vedecká osobnosť sveta 2005, je i pedagóg. Podľa neho veda a vysoké školy sú spojené nádoby.

- V každej ľudskej generácii, už od pradávna vystupuje skupina ľudí, ktorí sa vydávajú na neľahkú, ale vzrušujúcu cestu objavovania neznámeho a nepochopeného. Odvtedy, keď sa v 2. polovici 19. storočia, jednotlivé vedné odbory postupne sformovali svoje predstavy a metódy, stala sa táto ľudská činnosť aj profesiou. Vy, pán profesor, ste sa na túto cestu dali. Čo vás nasmerovalo na túto cestu, po ktorej kráčate, či lepšie povedané bežíte, s ohľadom na Vašu publikačnú aktivitu, dodnes?

MILAN MELNÍK: - Už počas štúdia na Farmaceutickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave ma veľmi zaujalo faktické konštatovanie, že chemické zlúčeniny sú hybnou silou všetkého živého, človeka nevynímajúc.

- Ste zakladateľom bioorganickej chémie u nás a Vaším odborom je koordinačná a bioorganická chémia. Je súvisiaci element medzi týmito dvomi chemiami?

MILAN MELNÍK: - Áno sú to spojené nádoby. Koordinácia chémie je chémiou komplexných zlúčenín, ktoré sa skladajú z kovového iónu ako centrálného atómu a v jeho okolí v presne vyhranenom usporiadaní chemické látky (ligandy), ktoré sú chemickými väzbami pútané k centrálnemu atómu. Takýchto komplexných zlúčenín sa dnes ráta na desiatky tisíc. Mnohé z nich sú prítomné v živých systémoch, a to tak v mikrobiálnych, rastlinných a živočíšnych, človeka nevynímajúc. Klasickým príkladom takejto zlúčeniny z ríše rastlín je napr. chlorofyl, zelené farbivo, ktoré má v centre atóm horčíka v obklopení organickou látkou-ligandom. Umožňuje, katalyzuje v rastlinách fotosyntézu, reakciu jednoduchých molekúl oxidu uhličitého a vody v prítomnosti slnka (svetla) za vzniku cukru a kyseliny. Na druhej strane červené krvné farbivo – hemoglobín – je životodarná látka viažuca molekuly kyslíka zo vzduchu, ktoré roznáša krvou do buniek ľudského či živočíšneho organizmu. Hemoglobín má však v centre iný kovový ión – železo, okolo ktorého sú porfyrínové jadrá a bielkovina globín. Takýchto látok sú v živej prírode na tisíce, nielen na báze železa, či horčíka, ale aj zinku, meďi, kobaltu, molybdénu a iných. Výskum v tejto oblasti napreduje veľmi rýchlo, mnohé poznáme izolovaním zo živých systémov, iné zatiaľ neznáme, identifikujeme v laboratóriách a snažíme sa ich funkčne pripojiť do živých systémov, aby napomáhali ich „správ-

ny“ chod. Porušenie rovnováhy bioprvkov obsiahnutých v biosystémoch vedie k variabilite rôznych ochorení. Ako elementárne príklady možno uviesť, že v rastlinách zapríčiňuje nedostatok chlorofylu chlorózu, v ľudskom organizme nedostatok hemoglobínu málokrvnosť, atď. Aj pri optimálnom pomere jednotlivých zložiek, ako sú železo, porfyríny a globín, nenastáva tvorba hemoglobínu a nevyrieši problém málokrvnosti. Zrejme je to oveľa komplikovanejšie. Okrem spomínaného optima zložiek, musí byť prítomná meď (jej metaloenzym), ktorý katalyzuje pri fyziologických podmienkach syntézu samotného hemoglobínu. Na tomto jednoduchom príklade vidieť súhrn takýchto bioelementov ako je meď a železo, hoci máme medzi v organizme podstatne menej, od 80 do 120 mg a železa asi 4,5 g na 70 kg živej hmotnosti. Aj takéto stopové množstvo hrá primárnu úlohu pri tvorbe hemoglobínu.

- Ako vidieť z množstva Vašich vedeckých prác, často sa objavujú kom-

plexné zlúčeniny medi. Prečo?

MILAN MELNÍK: - Je to veľmi zaujímavý prvok, z viacerých pohľadov. Má zvláštny, až atypický tvar elektrónovej konfigurácie, ako zvykneme odborne hovoriť. Zjednodušene má tvar vajíčka, pričom väčšina ostatných kovov, vrátane bioelementov, má skôr guľovitý tvar. Meď je akýsi chameleón, je veľmi výrazná, jeden z najplastickejších kovov, a to ju predurčuje na to, že aj z hľadiska teórie dáva široké a zaujímavé možnosti tvorby komplexných zlúčenín, čo experimenty potvrdzujú. Poznáme stovky biokoordinačných zlúčenín, kde je práve prítomnosť medi veľmi výrazná. Patria medzi metaloenzy (často sa im hovorí aj modré), z ktorých mnohé ešte nepoznáme. Odhaľujeme ich vďaka rozvoju techniky a keďže koncentrácia týchto biokoordinačných zlúčenín je v organizme človeka nielen rozptýlená v rôznych tkanivách, orgánoch, krvi, ale obyčajne veľmi nízka, mnohé ešte len čakajú na svoj objav. Samozrejme, opísanie účinku týchto mikromnožstiev si vyžaduje veľmi veľa trpezlivosti, práce prístrojové vybavenie atď. Meď dominuje v mojom výskume aj preto, že ju možno využívať pri liečbe celého radu ochorení, ako sú napríklad reumatické ochorenia. Je známe, že už samotná meď má antireumatický účinok. Mnohé amulety z medi známe aj zo starých papyrusov, mali azda aj tento zabudnutý význam. Nové nesteroidné antireumatiká na báze medi by mohli mať sľubnú budúcnosť – umožnili by liečiť veľmi široké spektrum reumatických ochorení. Lenže okrem medi ako centrálného atómu tu pôsobia aj organické látky – ligandy. Sú to veľmi zložitý systém. Štruktúry biokoordinačných zlúčenín študujeme pomocou monokryštalového difraktometra. Tento niekoľko miliónový prístroj som dostal ako osobný dar zo zahraničia. Používame aj iné metódy štúdia biokoordinačných zlúčenín – termické, spektrálne, magnetické, mikrobiologické, biochemické atď. V týchto oblastiach spolupracujeme z viacerými zahraničnými pracoviskami, napríklad v Japonsku, Kanade, vo Fínsku, v Nemecku, Poľsku a inde.

- Spomínali ste, že biokoordinačné zlúčeniny sa vyznačujú aj farebnosťou, čo ich radí aj z tohto pohľadu medzi „pútavé“. Čo je príčinou ich farebnosti?

MILAN MELNÍK: - Áno, lebo tie, ktoré pripravujeme v laboratóriách, majú zvláštne mnohokrát jedinečné farby – lahodiace oku. Príčin ich farebnosti je viacero, centrálny atóm a jeho oxidačný stupeň, elektrónová konfigurácia ligandov, stereochemia. Teoreticky predpokladané a v laboratórnych podmienkach pripravené nové koordinačné zlúčeniny umožňujú takpovediac „veľký rozlet“ a to je vždy vzrušujúce, ak niečo máte v rukách prvý. Zrejme každý, kto robí vo vede, má tento pocit, pozná túto tajomnú hnciu silu po poznaní, i keď vedecká práca nie je ani vo svete veľmi dobre honorovaná, nehovoriac o tom, aká je situácia u nás.

- Čo je podľa Vás „nutnou“ podmienkou, aby sa človek našiel vo vede?

MILAN MELNÍK: - Samozrejým predpokladom nových objavov je znalosť komunikačných jazykov a orientácie v odbornej literatúre, aby sa nehľadalo už objavené. Vyžaduje si to aj určitý systém, pretože nových informácií pribúda nielen veľmi rýchlo, ale aj

mladí ľudia to citlivo vnímajú, majú možnosti ísť do sveta, porovnávať a selektovať, sú podstatne lepšie na tom v jazykoch, menej však vedia napríklad z chémie.

- Čo je podľa vás príčinou nepostačujúcich znalostí z chémie?

MILAN MELNÍK: - Chémia je život a život je chémia, z tohto pravdivého pohľadu je veľmi zaujímavá a zároveň tajomná, ale často ju mladí považujú za veľmi zložitú a ťažkú. Má to niekoľko dôvodov - mnohí stredoškolskí učitelia nie sú celkom dobre pripravení na to, aby dokázali tak vysvetliť chemické základy a z nich vyplývajúce procesy, že žiaci ich rýchlo a dobre pochopia. Zákonitostiam chemických procesov treba predovšetkým rozumieť. Ďalší faktor, ktorý je proti chémii a iným prírodovedným či technickým predmetom, je nedostatočné oceňovanie po skončení náročného štúdia. Technická inteligencia, alebo záujem o štúdium technických vied preto klesá, čo nie je len slovenský problém, ale aj európsky a možno aj svetový. Spoločnosť by mala pre-

hodnotiť, kto a aké hodnoty prináša do nej a akým smerom sa chce uberať, aby v budúcnosti fungovala nielen lepšie, ale aj kvalitatívne na vyššej úrovni.

- Vysoké školy a veda potrebujú peniaze. Aký je váš názor na vyberanie školného?

MILAN MELNÍK: - Nateraz to považujem za nerealizovateľné, a to prinajmenšom z troch dôvodov. Toto obdobie v najbližších rokoch je z populačného hľadiska slabšie. Druhý je sociálno-ekonomický, relatívne vysoké percento rodín by nebolo schopné túto ekonomickú záťaž utiahnuť. Tretím dôvodom je holá skutočnosť, ktorú nemôžeme prehliadnuť, a to sú možnosti bezplatného štúdia v okolitých štátoch, ako sú Česko, Poľsko, Maďarsko, nehovoriac aj o tom, že pre väčšinu národných vysokoškolákov už ani jazykové bariéry nie sú problémom. Úbytok študentov prinesie prirodzene úpadok našich vysokých škôl, keďže počty študentov sú priamo úmerné finančným dotáciami. Naše vysoké školy v ostatnom období strácajú dych aj v oblasti vedeckovýskumnej. Výraznou mierou k tomu prispela a žiaľ stále prispieva finančná politika a dotácie do vedy. Naša krajina je na poslednom stupni dotácie do vedy z krajín EÚ. Krátkozrako uvažujúci vládni činitelia očakávajú od tohto tiežtrendu úsporu štátnych výdavkov. Táto tiežpolitika v konečnom dôsledku povedie k úpadku spoločnosti, ktorý už vlastne začal. Okrem pitnej vody, suroviny tretieho tisícročia máme len jedinú skutočnú bohatstvo, a to je vzdelanie. Ak toto budeme aj naďalej podceňovať, po čase sa nám to veľmi vypomstie a naša domovina sa ďaleko nedostane, pretože nebudeme mať mladú inteligenciu, ktorá bude schopná udávať trendy rozvoja a kvality života. Myslím si, že otázka vzdelanosti je jednou z priorit súčasnosti. Nestačí si len rečami brať za vzor také krajiny ako Írsko či Japonsko, ale reálne investovať do vedy a vzdelania. Napokon úroveň vzdelania národa je najvýraznejším prejavom stupňa jeho kultúry.

- V jednom z rozhovorov ste uviedli Konfúcia. V čom je Vám blízky tento staroveký čínsky filozof?

MILAN MELNÍK: - Samozrejme, že ma v hlavných úsekoch môjho života determinovali tradičné európske filozofické smery, ktoré akceptovalo a rešpektovalo moje rodinné prostredie. Podnes však rád siaham aj za myšlienkami iných kultúr. V ostatnom čase ma oslovili strohé konštatovania tohto starovekého filozofa. Podľa Konfúcia múdrosť možno dosiahnuť: napodobňovaním - to je cesta najľahšia; skúsenosťami - to je cesta najťažšia a premýšľaním - to je cesta najšťastnejšia. Aj ja som sa celkom na začiatku riadil prvou múdrosťou, na druhej pracujem a o tretiu sa tiež pokore pokúšam, pretože vekom človek dozrieva a má už iný pohľad. To všetko vstúpim aj svojim mladším spolupracovníkom, doktorandom, diplomatom, študentom.

- Podľa Vás veda a pedagogika na vysokých školách, sú navzájom previazané. V čom to je?

MILAN MELNÍK: - Vysoká škola nie je len štúdiom už známych faktov, ale aj implantovanie nových poznatkov vedy do pedagogického procesu, a to môže robiť jedine ten, kto vedecky pracuje a výsledky publikuje. Ak tomu tak nie je, tak univerzita nie je univerzitou, ale vyššou strednou školou. Dnešní

- Ako je známe, bola vám udelená cena Vedec roka SR 2002. Vaše vedecké aktivity sú preukazné. Ako je to s ich citovaním inými autormi?

MILAN MELNÍK: - Mierou úrovne získaných vedeckých výsledkov a z nich plynúcich záverov je ich citovanosť. Citovanosť mojich prác zahraničnými autormi podľa Science Citation Index (SCI) je veľká a každým rokom ich pribúda viac ako 100. Táto skutočnosť poukazuje na aktuálnosť riešenia vedeckých projektov s patričným prínosom k obohacovaniu a rozvoju bioorganickej chémie mnou a mojim kolektívom.

- O vás je známe, že ste častým hosťujúcim profesorom na univerzitách nielen v Európe a severnej Amerike, ale aj v Japonsku a Indii a aktívne spolupracujete s viacerými univerzitami na svete. Čím to je?

MILAN MELNÍK: - Najlepšie by na toto vedeli odpovedať tí, ktorí ma pozývajú a majú záujem o vedeckú spoluprácu so mnou. No myslím si, že je to aktuálnosť riešenia vedeckej problematiky a systematickosť. So svojimi spolupracovníkmi sme vyvinuli výskum pripomínajúci reťazec s tromi ohniskami: príprava komplexu v monokryštalovom stave – kryštalová a molekulová štruktúra – spektrálne, magnetické a ďalšie fyzikálnochemické vlastnosti. Moja „genetická výbava“ z Farmaceutickej fakulty ma doviedla k tomu, že k uvedenému reťazcu som pridal ďalšie dve ohniská – biokoordinačné zlúčeniny a testovanie ich biologickej účinnosti. K tejto reťazi sa pripojili viaceré pracoviská biochémie, biológie a medicíny nielen zo Slovenska, ale aj zo zahraničných univerzít Fínska, Japonska, Kanady.

- O vás je tiež známe, že sa dôsledne pridržiavate trojslovíka – pracuj, ukončuj, publikuj. Mohli by ste to premeniť do konkrétnych čísel?

MILAN MELNÍK: - Áno je to tak. Vedecké poznatky, ak majú mať istú vedeckú výpovednosť, odborná verejnosť má byť o nich informovaná, aby ich využila, ale aj kontrolovala a takýmto vzájomným previazaním prispievali k pravdiviejšiemu poznaniu a obohacovaniu samotnej vedy. Pisomná a verbálna, to sú cesty, ktorými prúdia informácie o vedeckých poznatkoch k odbornej verejnosti a ktorú si plne uvedomujem. V číselnom vyjadrení som autorom či spoluautorom 52 monografií (všetky vydané v zahraničí), 11 patentov, 270 pôvodných vedeckých prác, z toho 230 publikovaných v zahraničných periodikách. Zúčastnil som sa na desiatkach domácich a zahraničných konferencií s prednáškami. Často ma pozývajú ako hosťujúceho profesora do zahraničia, Európy, Ameriky, Japonska a Indie. Výpovednosť vedeckých poznatkov a ich kvalitu možno kvantifikovať počtom citovanosti inými autormi. Podľa záznamov SCI (Science Citation Index) moje práce zatiaľ boli zahraničnými autormi citované viac ako 2300 krát. Či je to dosť alebo veľa nech posúdi odborná verejnosť.

- Pán profesor, bola vám udelená cena Vedec roka 2002 v Slovenskej republike, o tom naša verejnosť vie. Avšak už menej je známe, že aj v roku 2005 ste boli ocenený, je to tak?

MILAN MELNÍK: - Áno, stal som sa v roku 2005 Vedeckou osobnosťou sveta. Pri tejto príležitosti mi bol odovzdaný diplom aj medaila Univerzity v Cambridge.

- Záverom mi dovoľte, pán profesor Melník, aby som sa pripojil ku gratulantom a súčasne Vám poďakoval za šírenie dobrého mena o našej krajine vo svete. Do ďalších rokov vám želáme pevné zdravie, dobré rodinné zázemie a veľa ďalších vedeckých a pedagogických úspechov.

MILOŠ REVÚS, predseda Slovenskej spoločnosti chémie

Slovák – svetová vedecká autorita

Natália Naročnickaja je dcéra známeho ruského akademika, historika, špecialistu na dejiny Balkánu Alexeja Naročnického. Je doktorka historických vied, prezidentka analytického Fondu historickej perspektívy. Ruskú federáciu zastupuje v Rade Európy ako zástupkyňa delegácie Štátnej dumy, je poslankyňa Štátnej dumy, zástupkyňa predsedu zahraničného výboru Štátnej dumy. Venuje sa písaniu odborných politologico-historických štúdií, je autorkou knihy *Rusko a Rusi v dejinách sveta*, ktorej skratený preklad nedávno vyšiel v českom preklade v Ottovom nakladateľstve. Nedávno sme sa s Natáliou Naročnickou stretli a ona nám ochotne odpovedala na niekoľko otázok.

- Vo svojej knihe rozlišujete medzi vlasťou, ktorá je večná a konkrétnym štátno-politickým inštitútom, ktorý je javom konečným, a preto nemôže byť dokonalý. Znepokojuje ma skutočnosť, že veľké množstvo Slovákov a takisto mnohí historici úplne odmietajú existenciu slovenského štátu v období druhej svetovej vojny, ktorý - akokoľvek by sme mu mohli vyčítať mnohé nedostatky, existoval v reálnom čase a podmienkach, ktoré určovali jeho formu. V čom vidíte úlohu patriotizmu malých národov strednej Európy.

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - Vidíme, že v Európe sa chystá projekt, príprava Európskej ústavy to potvrdzuje, podľa ktorého mal, ale aj veľké národy sa akoby stávali nanajvýš muzeálnymi exponátmi vo veľkom etnografickom múzeu. V tomto zmysle sa národom upiera zmysel, prestávajú existovať ako subjekt. Keď sa malé národy odmietajú zúčastňovať na dejinnom vývine, tak zmiznú po čase predovšetkým ako kultúrny subjekt, keďže hybnou silou dejín je samotná kultúra. Zostanú len ľudia-jednotlivci, občania-kozmopoliti, používajúci počítače a mobilné telefóny. Keby sa tento projekt dovedol do konca, zvíťazila by tá ideologická koncepcia materializmu a marxizmu, ktorá je nám známa z predchádzajúceho obdobia a ktorá je zhubná pre rôznorodý, mnohonárodný svet.

Ja osobne nechápem, ako sa môže niekto negatívne stavať k svojej vlasti, keď si treba uvedomiť, že za svoju vlasť ľudia boli ochotní obetovať svoj život, viedli sa za ňu mnohé vojny... Preto iba na výstrahu pripomeniem Lenina, ktorý napísal: Naším cieľom je zničiť akúkoľvek štátnosť. To je veľmi smutný obraz.

- V čom vidíte úlohu a zmysel ruského patriotizmu v súčasnosti?

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - V Rusku je veľmi očividné, sociológovia to dokazujú, že sa tu udiala revolúcia vulgárneho liberalizmu, ktorý hlásal nenávisť a opovrhovanie svojou vlasťou. Neustále sa sypú nadávky hlavne na bývalý Sovietsky zväz, hoci Rusi ho skôr vnímajú ako starého dedka, na ktorého sa síce nechcú podobať, ale nechcú, aby sa naňho neustále nadávalo. Je to predsa naša história, naša minulosť, dost' bolo urážok, už to nechceme počuť! Napriek tomu Rusi za posledných pätnásť rokov nihilizmu začali opovrhovať svojou vlasťou a správali sa k nej ako macocha k cudziemu dieťaťu. Neľúbime predsa matku cudziu, aj keď môže byť mladšia, krajšia, alebo ako je to dnes moderné, úspešnejšia, ako matku vlastnú!

Je pochopiteľné, že niekto, kto je verný svojmu štátu, môže byť posledným vývojom veľmi znechutený, no neodvracia sa od neho, pretože preňho je štátna forma-režim prechodná podoba vlasti, kým vlasť je večná a je nám daná na historické bytie, pre pocit spoločnosti a minulom, prítomnom a budúcom.

Ukazuje sa, že ideológia liberalizmu postráda takýto pocit. Platí pre nich ono povesťné: *ubi bene, ibi patria*, teda kde sa lepšie žije (v zmysle materiálneho blaha), tam je môj domov. Pre niektorých je to zase tam, kde sú nižšie dane. Rozčarovanie sa umocňuje postojom západu a západnou politikou, ktorá podporuje mnohé protichodné javy. Jednoznačne sa tlak na nekomunistické Rusko mnohonásobne zväčšil v porovnaní s obdobím Sovietskeho zväzu. Nátlakom sa opakuje všetko to, čo je nám známe už z predošlých čias: odrhnutie Ruska od prístupu k Baltickému moru na západe, k Čierne-mu moru na juhu, východná otázka. Vidno, že nič sa nezmenilo. Zmenilo sa však to, že ešte nikdy doposiaľ Západ neobliekal svoje záujmy do takého farizejského úboru. Na základe boja za ľudské prá-

Američan, ktorý v prvej polovici deväťdesiatych rokov pracoval na americkom veľvyslanectve v Moskve povedal, že to, čo sa udialo v tom období, teda za Jelčina, predsa nebol problém demokracie, to bol úplný rozklad štátnosti! Priznal teda skutočnosť. Práve toto obdobie sa na Západe nepochopiteľne nazýva najdemokratickejšim obdobím. Celkovo prevláda akési rozčarovanie Západom, nikto si už nemyslí, že Západ nám pomôže, pomôcť si musíme predovšetkým my sami.

- Čo sa týka vzťahov Ruska k Slovensku: Ako sa Rusko stavia k Slovensku vo všeobecnosti, je rozdiel medzi vnímaním Čechov a Slovákov medzi Rusmi, aké máte skúsenosti so Slovákami v každodennom politickom živote.

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - Ak sa

tiev bolo vždy málo, preto úlohu inteligencie zohrával klérus. Zdieľame akýsi druh tradicionalizmu, ktorý chráni kultúru a odovzdáva ju budúcim generáciám. V tomto zmysle fungovala ruská pravoslávna cirkev. Kresťanská kultúra je podľa filozofického myslenia jedna jediná, tak to bolo v období Schillera, v skutočnosti sú základné parametre kultúry tie isté, aj keď sa navonok javia rôzne a vyslovujú rôznym spôsobom. Kultúra sa rodila na základe rozdielu medzi dobrom a zlom. Takže existuje obrovská rezerva medzi oboma národmi, ktorú treba bez akýchkoľvek panslavistických fantázií skonštatovať. Treba si priznať vzájomne úlohu nositeľov kultúry a kultúrnej myšlienky. Myšlienka je jedna, aj keď jej interpretácie sú rôzne, preto je dobré, že existuje mnohorakosť. S Čechmi, Bulhar-

tického života v Rusku. V čom vidíte podstatné rozdiely medzi érou Putina a érou Jelčina? Ja mám taký pocit, že Rusi sa dosť negatívne stavajú ku Gorbačovovi a Jelčinovi, ako však vnímajú obdobie Putina?

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - Je známe, že rating Putina dosahuje konštantne vysokú úroveň a ťažko sa to dá objasniť ekonomickými úspechmi. Okolo 40 % obyvateľstva nemá zabezpečené základné životné potreby, čiže životná úroveň sa až tak veľmi nezvyšila. Čiže príčinu treba hľadať niekde inde. Najväčší je snáď ten fakt, že Putinovi sa podarilo navrátiť Rusom úctu k domovine, čo si Rusi vďaka viac ako zníženiu ceny masla o dve kopejky. Naši liberáli kritizujú Putina v podstate za to, za čo si ho obyvateľstvo váži (smiech), hoci Putin do istej miery pokračuje v započatých ekonomických reformách. Objasniť tento jav je teda pomerne ťažké. Ľuďom sa páči, že Putin nie vo všetkom súhlasí so Západom, že proti Západu dvíha svoj hlas, u Putina sa začalo akési všeobecné prijímanie dejín. U Jelčina bol bolševický princíp, že všetko, čo existovalo do 1991 ako keby už neboli naše dejiny, podobne ako to bolo v roku 1917. Pri Putinovi sa tento pohľad na históriu zmenil, ozdravil sa. História je naša, treba sa na ňu dívať s potrebnou úctou, pokojne sa ju učiť, nevysmievať sa životu našich otcov. Samozrejme, keby sa viacej staral o chudobných, tak by jeho popularita rástla ešte viac. Ľuďom imponuje zmena v zahraničnej politike, ktorá sa stáva profesionálnejšou, hoci Putin si neželá prerušenie stykov s kýmkoľvek, ani s USA, toľko nie so susednými štátmi, žiadne deklarácie, ktoré by absolútne boli proti americkej politike, neurobil, ale tým viac sa snaží vyhýbať oným povestným objatiam. Zdá sa mi, že sa to dá vnímať ako znovuzrodenie národnej vôle. Povedané slovami Gorčakova: Rusko sa zocelňuje.

Je zaujímavé, že za to, za čo západní liberáli Putina kritizujú, za to má v podstate medzi vlastným obyvateľstvom vysoký rating, viac než 70 %. Demokracia je predsa to, čo chce národ a nie to, čo niekto za hranicami chce pre tento národ. Na toto sa často zabúda, čím sa demokracia prevracia na abstraktnú teóriu v marxistickom zmysle. V Charte OSN sa v prvom článku o cieľoch a princípoch slovíčko demokracia vôbec nenachádza, naopak, medzinárodné spoločenstvo sa označuje za rovnoprávne spoločenstvo všetkých jeho účastníkov. To znamená, že pred medzinárodným právom sú si rovní i monarchia, i republika, i spoločnosť náboženská, hinduistická, islamská alebo sekulárne-liberálna. Preto nikto nemá právo vydávať certifikáty na civilizovanosť. Na Západe asi v tomto zmysle vládne nervozita, pretože povedané slovami Danilevského: Európa nám nikdy neprizná rovnoprávnosť. Cíti, že pod hlineným tvarovateľným povrchom (tým myslel inteligenciu) je železná neroztaviteľná a nerozbitná jadro, ktoré sa nezdá zneužívať donekonečna na cudzie záujmy, a preto keď nie podobrotky, tak nasilu, všetky prostriedky sú dobré, aby sa jadro zničilo. Veď aj Turkov možno v mene civilizácie prijať za spojencov. Podobne sa banditski Čičenci stávajú v mene civilizácie spojencami. Vidno, že história sa opakuje.

Západu sa podarilo vytvoriť na zemi raj, ktorý ohromuje svojimi materiálnymi výdobytkami. No napriek tomu sa Západ nevzdal svojich predsudkov voči Rusku, nevzdal sa nihilizmu, neprestáva sa báť našej územnej veľkosti, boja sa našej samostatnosti. Tak isto aj dnes, Rusko ochraňuje Európu naďalej od extrémneho islamu - expandujúca civilizácia vždy dávala priestor na vznik extrémnym postojom, aby sa mohla rozširovať. Na druhej strane sa nám však za to žiadna solidarita nedostáva, naopak, profituje sa na našom rozpade, úpadku, čo samozrejme vyvoláva sklamanie. Rusi sa k tomu stavajú tak, že nie je dobré sa izolovať, ale nechceme sa donekonečna pripodobovať Európe. Nie je predsa možné, aby sa veľké stalo malým, ideálne rovným podľa nejakého vopred stanoveného vzoru. Rusko je príliš veľká krajina na to, aby sa mohlo vtesnať do nejakého vzorca! Svet treba akceptovať taký,

Drvivá väčšina Rusov považuje za najväčší prečin zradu vlasti

Vlasť je tam, kde je pohodlne?

Rozhovor s Natáliou Naročnickou, poslankyňou ruskej Štátnej dumy

va a tzv. západné hodnoty sa burcuje proti štátu a napáda sa to, čo nezodpovedá ich záujmom. Ak sa štát odmieta stavia k rôznym liberálnym projektom, tak sa hneď označí za fašistický, vláda za nedemokratickú. Tento trend je taký očividný, že už aj žiakovi základnej školy je to jasné. Ak v prvej polovici deväťdesiatych rokov verejná mienka predstavovala západ v pozitívnom svetle, keď sa d i s k u t o v a l o o tom, s kým sa máme priateliť,

kto nám skutočne pomáha, keď sa prijíma myšlienka celosvetového zjednotenia, ukazuje sa, že v súčasnosti je protizápadných postojov oveľa viac a viac než polovica Rusov je toho názoru, že Rusko má ísť svojou vlastnou cestou. Neznamená to, že sa chceme úplne odvrátiť od Západu - nie, nechceme sa vraciat do obdobia izolácie, hoci Západ nám na výber nedáva. Západ si želá buď tesné objatie, v ktorom sa však my ideme zadusiť, a ak to odmieta, tak nás kritizujú, že chceme konfrontáciu. To je v podstate pokračovanie studenej vojny. V minulosti platilo predsa buď objatie, alebo konfrontácia. Bola by som však rada, ak by sme sa mohli vrátiť ku klasicky ponímaným vzťahom medzi národmi, čiže v niektorých otázkach máme spoločné názory, v niektorých treba rešpektovať osobné záujmy a podľa toho sa prispôbiť. Keď sa Rusko len trochu začne osamostatňovať, tak sa hneď kričí, že sa narušuje demokracia, aj keď - podotýkam priam sarkasticky - už nestrieme na parlament. Napriek tomu sa u nás demokracia narušuje. Keď delegácia zahraničnopolitického výboru Dumy šla do Kongresu USA na oficiálnu návštevu, mali sme tam veľmi zaujímavé besedy v Štátnom departemente (ministerstve zahraničia USA). Jeden spolupracovník, vedec, celkovo sa k nám správal veľmi ústretovo, mal však taký ceremonálny príhovor k stavu našej demokracie, tak ja som sarkasticky poznamenala, však na parlament už nestrieme. Vtedy mi tento

mám priznať, tak o Slovensku v Rusku veľa nevieme. No mne sa zdá, že vzťah k Slovákom je lepší. Nie preto, že Česi by boli horším národom, ale snáď preto, že si pamätáme na nepriateľský postoj Václava Havla k nám, ktorý hovoril o tom, že Rusko nepatrí do Európy, že ho netreba prijímať, pretože Rusko nie je demokratický štát. Havel je asi typický západný liberál slovanského pôvodu, ktorý sa hanbí za svoje slovanstvo (smiech). Slovanským národom hrozí v zjednocujúcej sa Európe to, čo som už povedala úvodom, že im hrozí zánik a premena na akési muzeálne exponáty...

Úloha nielen slovanských národov, ale všetkých európskych národov spočíva v tom, aby hrdo niesli svoj kultúrny odkaz v zjednotenej Európe. Európa ako bezreligiózny, beznárodný, kozmopolitný objekt predsa nemôže rásť. Európa bola v tom období veľká, keď niesla posolstvo veľkých národov, keď sa kultúrne rozvíjala, keď sa dušovalo za vlasť, česť, lásku... Vtedy Európa rástla a vplývala na kultúrny a technologický rozvoj celého sveta. Teraz v nej vládne technokratická civilizácia napojená na počítače. Východoeurópskym štátom na konci 20. storočia, ktoré dosiahli politickú samostatnosť, nehrozí už okupácia, anexia, pripojenie, ale hrozí im zvedenie kozmopolitizmom.

So Slovákami nás zblížujú tradície, ktoré sú vlastné obom národom, hlavne kresťanstvo, ktoré je prijímané väčšinou národa v oboch štátoch. Stredných vrs-

mi, Srbmi sme sa vždy priateliť, treba toto priateľstvo udržiavať aj naďalej. Mali by sme naďalej organizovať spoločné podujatia na intelektuálnej úrovni, aby sme sa oboznámili navzájom po stránke filozofickej a spoločenskej.

- *Nadväzujem na to, čo ste práve spomenuli. Vy ste sa zúčastnili v Prahe na konferencii o geopolitickom postavení Európy v období druhej svetovej vojny, ktorá zožala veľký úspech. Viete si predstaviť organizovanie podobnej konferencie na Slovensku?*

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - Bolo by mi veľkou radosťou a ct'ou. Konferencia v Prahe sa organizovala za účasti Ruského veľvyslanectva, Fondu historickej perspektívy, zúčastnil sa na nej okrem iného Valentin Falin. Konferencia bola veľkým prelomom v tom, čo by sa dalo charakterizovať ako rutina. Zaznelo tam mnoho neobvyklých názorov, bola veľmi živá diskusia, celkovo to bolo podujatie proti main streamu a politickej korektnosti, proti mnohým klišé, ktoré prevládajú nad interpretáciou priebehu a výsledkov druhej svetovej vojny. Tým viac, že pomníkové Československo ako prvé utrpelo nemeckou agresiou. Poľsko sa považuje za obeť a Československo nie. Takisto Slovensko bolo v ťažkej situácii, bolo by dobré si tieto skutočnosti objasniť.

To je veľmi zaujímavé a mám pocit, že na Západe o tom neradi diskutujú. Druhá svetová vojna akoby sa začala napaďnutím Poľska a to, že v Číne už vtedy zomrelo 15 miliónov Číňanov v dôsledku japonskej agresie, že v africkéj Abesínii Taliani otrávil mnoho ľudí, opomíname. Určite by sme boli veľmi radi, ak by sa podobná konferencia mohla zorganizovať, kde by sa dala príležitosť zoznámiť sa so slovenskými vedcami a celkovo slovenskou spoločnosťou. Žiaľ, v dnešnej dobe postrádajú naše vzťahy dynamiku.

- *Niekoľko otázok týkajúcich sa poli-*

Natália Naročnickaja v rozhovore s pravoslávnyim metropolitom vo Viedni

akým je a neprevracat' veci naruby. Nechať nám právo byť inými, môcť inak hovoriť, inak myslieť.

- *Je mi ľúto konštatovať, že Rusko je známe vysokým počtom umelo prerušených tehotenstiev. Demografické výskumy dokazujú, že obyvateľstvo sa veľmi dramaticky znižuje. Ako sa dá tento problém riešiť?*

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - Ach, to je obrovský problém! Ja som presvedčená, že najdôležitejšie v súčasnosti je rozpracovať celonárodný projekt demografickej stratégie. Dvanásť rokov úmrtnosť prevyšuje pôrodnosť, pričom pred dvomi rokmi sme ročne strácali milióny, a to nielen stratou teritórií. Deje sa úplná biologická premena historického typu. Jediné v Čečensku, na Kaukaze existuje vysoká pôrodnosť. V jaroslavskej oblasti napríklad úmrtnosť sedemkrát prevyšuje pôrodnosť do roku 2000. V súčasnosti sa pôrodnosť trochu zvyšuje, no mnohí hovoria, že kvôli migrácii. Je mnoho faktorov, ktoré ovplyvňujú tento stav, pričom urbanizácia ako taká pôsobí len v tom zmysle, že sa posúva tehotenstvo na neskoršie obdobie. Skôr je to nespokojnosť so životom, znechutenie, úpadok národa, ktorý stratil zmysel národnej existencie. Preto je potrebné znovu sa nadchnúť historickým zmyslom, ktorý je možný len u národa veriaceho. Rusi, ruskí sedliaci nikdy neboli bohatí, napriek tomu sa národ rozrastal. Pozrite, aké obrovské teritórium národ prijal za svoje. Vysoká pôrodnosť teda nezávisí čisto od materiálnych predpokladov, ale od viery v seba samého a od viery ako takej. Ruský národ je národom trezlivým, žiadne iné národy, ktoré sa nachádzali na jeho teritóriu, nevyhubil. Na druhej strane je hlavným nebezpečenstvom neustále hlásanie hedonistického prístupu k životu z obrazoviek televízorov, keď existencií rodiny sa neprikladá žiadna dôležitosť. Naopak, označuje sa ako niečo nepotrebné, zbytočné, zaťažujúce. Hlásajú sa extrémny individualizmus, keď nielen nezabezpečení chudobní ľudia, ale aj bohatí už vôbec nepomyslia na dieťa. Samozrejme, zníženie materiálnych prostriedkov, ktoré aj za čias Sovietskeho zväzu neboli nadpriemerne vysoké, je takisto príčinou demografického úpadku.

Je to celospoločenský psychologický jav, keď národ ako keby strácal inštinkt pokračovať v rode, za čo sa mnohí

Rusi podľa výskumu verejnej mienky skutočne hanbia. Jednoducho je treba vplývať na vedomie a hrdosť, aby ľudia znovu našli zmysel v svojom pokračovaní v dejinách, a to bez nejakého šovinizmu. Je neprístojné, keď akýkoľvek národný cit sa označuje za fašizmus. Je nevyhnutné rozpracovať projekty, aby sme nedosiahli bod, ktorý demografici označujú za vrchol, od ktorého už niet návratu. Mala som možnosť prednávať čítať tajné materiály americkej rozviedky, kde sa analyzuje potenciál ruského národa ako novej opozície. Jediné, čo by vskutku energický a silný národ mohlo zlomiť a vyradiť ho ako potenciálneho nepriateľa, je demografická katastrofa. Keď si uvedomíme, koľko je rôznych organizácií v Rusku o plánovanom rodičovstve, o antikoncepcii, rozdávať sa brožúrky 14-ročným dievčatám... V Rade Európy som sa zúčastnila hlasovania o rezolúcii, ktorú rozpracovali feministické organizácie, kde sa píše o tom, že treba zamedziť akémukoľvek vplyvu „náboženských predsudkov“ na výchovu dievčat týkajúcich sa ich budúcej úlohy matky a ženy. Dievčatá sa majú podľa toho učiť, ako slobodne zaobchádzať so svojím telom. Na zasadani sa zúčastnili dvaja kňazi, jeden pravoslávny a druhý katolícky. Mala som dojem, že bez ohľadu na schizmu po tejto rezolúcii im nezostane nič iné, len sa vyplakať navzájom na hrudi o totálnom zániku kresťanskej Európy. Pri hlasovaní bola proti naša delegácia, Poliáci a Taliani, hoci obidve delegácie väčšinou hlasujú proti nám. Talianom som rozdala svoj článok o koncepcii ľudských práv, kde píšem o zmysle dobra, o hriechu, o pojme človeka a hoci nás tak mnoho rozdeľuje, predsa nás mnohé spája, keď si uvedomíme, do akej záhuby sa rútime. Všetko to, čomu sa ľudstvo tisíc rokov klaňalo, písali sa básne, oslavovala sa čistota, vernosť... Puškin písal svojej žene: Uslyšana moja molitva, gospoď tebja mne nizposlal, tebja moja madonna, čistejšej prelesti, čistejšij obrazec... Toto všetko sa označuje za archaické, za nepotrebné, reakčné! Ťažko sa nám v Rusku bojuje proti týmto ľuďom, pretože všetci naši superliberáli postsovietskeho razenia, najprv ukájaní marxizmom a teraz hrubozrnným liberalizmom, ktorý odporuje dokonca samotnému klasickému liberalizmu, silne idú proti tradičnému poní-

maniu výchovy, morálnych hodnôt. Stavajú sa proti výchovnému vplyvu pravoslávnej cirkvi, proti jej nie len náboženskému vplyvu, ale vplyvu kultúrnemu! Čo sa týka mojej organizácie Fond historickej perspektívy, tak nedávno sme zorganizovali okrúhly stôl, kde sa téma zvýšenia pôrodnosti dôsledne diskutovala. Rozpracovali sme dokumenty na podporu daňových úľav mladým rodinám, poskytovania štátnych úverov pri narodení dieťaťa atď... Pravoslávna cirkev robí takisto veľmi veľa v tejto oblasti, predovšetkým skutočne najviac detí, alebo vôbec ak sa nejaké rodia, tak u veriacich ľudí, čo by sa dalo charakterizovať stručným heslo: buď pravoslávie, alebo zánik, pretože mimo pravoslávnej cirkvi ako keby sa už vôbec nerodili deti.

- *Ák je autorita pravoslávnej cirkvi? Ako pravoslávnu cirkev vníma mládež?*

NATÁLIA NAROČNICKAJA: - Cirkev si napriek všetkým útokom zachováva postavenie inštitúcie, ktorej národ najviac dôveruje. Podľa posledných zistení, čo bolo aj pre mňa prekvapujúce, sa okolo

80 % ľudí hlási k pravoslávii, hoci do kostola nechodia. Je samozrejme rozdiel medzi prijímaním kresťanstva v kultúrnom zmysle ako tradície a v zmysle cirkevnom. V cirkevnom ponímaní je to asi len desať percent, hoci tých, ktorí viacmenej pravidelne sa zúčastňujú obradov, je oveľa viac. Zaujímavé sú sociologické zistenia o modlitbe. Kým v Nemecku modlitbu pozitívne vníma 35 percent, v Rusku je to 70 percent. Teda aj tí, čo sa nemodlia, asi závidia tým, čo sa modlia, považujú modlitbu za niečo pozitívne. Mnohí by možno aj chceli, len nevedia ako, boja sa urobiť prvý krok do neznáma. No napriek tomu sú u nás chrámy plné. Napríklad v prvej polovici deväťdesiatych rokov po premene asi polovica ľudí chrám opustila. Dnes do úplného konca veľkonočnej vigílie nie je možné sa pohnúť, ľudia zostanú do konca.

Čo je však veľmi vážne, je fakt, že sa vytráca vedomie o hriechnosti, sám policaj je produktom spoločnosti, ktorá stratila ponímanie hriechu a hriechnosti ako takej. V minulosti marxizmus hlásal, že morálnosť nie je kategóriou absolútna, ale len produktom sociálnych podmie-

nok, zločin je produktom sociálnych podmienok. Dnes nám hlása liberalizmus, že človek si je sám sebe pánom, vzťah k večnosti sa neguje, čiže neexistuje ani hriech. Nikto nahlas nepovedal: áno, dáme človeku právo na vlastníctvo, na tvorivú prácu, ekonomický rast, ale nezabudni človeče, že čestne vykonaná práca je tvojou povinnosťou pred Bohom! Nikto o tom nehovoril. Naopak, vládne taká pochybná morálka, že len úspech a bohatstvo je jediným merítkom, nezávisiac od toho, akým spôsobom sa nadobudol. Čestný postsovietsky človek sa ocitol v akomsi bezzákonnom stave, a navyše, keď nekradol, tak sa naňho pozeralo ako na čudáka. Keď leží na ulici stratená kabelka, ktorá zjavne nikomu nepatrí, nie každý sa na ňu vrhne, aby si ju prisvojil! Mnohí nielen kvôli dodržiavaniu zákona, ale kvôli zmyslu pre česť a poctivosť to neurobia! A takto to u nás bolo! A v mnohých týchto nezdravých tendenciách sa pokračuje naďalej, je ale aj mnoho zdravých javov. Je to ťažké, keď paralelne rozprávate svojmu dieťaťu, aby sa slušne správalo, aby bolo úctivé a pozorné, keď na druhej strane na vás z reklamy kričia: Ber všetko, čo ti patrí! – to je veľmi často opakovaná fráza v reklamách. Ruský pravoslávny Patriarcha ešte za čias Jelčina hovoril, prečo sa nikdy pozitívne neukazuje príklad čestného a mravného života, ale len jeho opak?

Úpadok morálnych hodnôt, ale aj celkového vnímania dôležitosti morálnych hodnôt, taký typický pre deväťdesiate roky, sa zrazu z nevysvetliteľných príčin zmenil a krivka začala stúpať. Za najdôležitejší cieľ v živote sa už nepovažuje natoľko kariéra, dom, auto, ale dobré medziľudské vzťahy. Zaujímavé je, že 90 % ľudí považuje za najväčšie úspechy v histórii Ruska, na ktoré môžeme právom byť hrdí, víťazstvo v druhej svetovej vojne, výstup do kozmu, úspechy vo vede. Len 7 % opýtaných staršej generácie, u mládeže je to 15%, považuje demokraciu za jeden z úspechov 20. storočia. Preto nie je náhodné, že liberálne strany v Rusku nie sú príliš populárne a nedosahujú vysoké volebné úspechy. Demokracia ako zákonnosť, spravodlivosť, možnosť voľby sa poníma kladne, avšak liberalizmus, hlavne jeho extrémna forma hodnotového nihilizmu, je úplne neprijateľný. Na otázku, aký prečin je neodpustiteľný, odpovedalo 92%: zrada vlasti. Pritom otázky si kládli všetkým vekovým kategóriám obyvateľstva. V sociológii sa takýto jav označuje už nie ako väčšina, ale ako integrálna charakteristika sociálneho vedomia národa.

Všeobecne sa dá teda konštatovať, že napriek pretrvávajúcemu úpadku možno vnímať mnohé pozitívne javy. Treba nám teda dúfať, veriť a milovať.

Rozhovor pripravila Beáta Blehová
Moskva 18. 4. 2006

Natália Naročnickaja s autorkou rozhovoru

V apríli tohto roku sa na pôde Vedeckého ústavu Ladislava Hanusa pri Katolíckej univerzite v Ružomberku uskutočnili pod gesciou dekana Filozofickej fakulty doc. Imricha Vaška a Moniky Kekeliačovej, vedeckej tajomníčky ústavu, odborné semináre o dvoch rukopisných básnických zbierkach Teodora Križku *Bozk slzou* a *Rosa z pavučín*. Z takmer troch desiatok solídnych študentských kritických reflexií vyberáme tri.

VŠEOBJÍMAJÚCA BOLESTNÁ LÁSKA TEODORA KRIŽKA

(Recenzia básnickej zbierky Teodora Križku *Bozk slzou*)

Teodor Križka je básnik, ktorý vo svojich veršoch literárne zobrazuje ľudskú humanitu a lásku. Jeho slovo svojou estetickou silou vie čitateľa natoľko zaujať, že ho podnecuje ďalej siahť po hlbokých a esteticky účinných veršoch. Ako v predchádzajúcich zbierkach, i tu položil básnik dôraz na lásku ako záruku porozumenia a solidarity medzi ľuďmi. Vo svojej spirituálnej poézii sa obracia k Bohu a prosí o pokoj, lásku, o silu premáhať ťažkosti a paradoxy súčasnej doby.

Básnická zbierka *Bozk slzou* je intímnu, krehkou a hlbokou poéziou. Je úprimným vyjadrením autorových pocitov. Križka používa nádherné metafory, obrazy prírody naplnenej tajomnou silou a krásou. Áno, krásna plynie z toku jeho veršov, výpovedí o svojej láske a bolesti.

Už z názvu *Bozk slzou* môžeme usúdiť, čoho sa básnik literárne dotýka. Ako vieme, bozk je prejavom lásky a slza prejavom bolesti. Autor spája lásku s bolesťou. Vyjadruje sa k základným túžbam a vášňam človeka. Predovšetkým túžba milovať a byť milovaný tu nadobúda prvenstvo. Svojimi básnickými obrazmi sprítomňuje svoju lásku k Bohu, k žene, k ľuďom, prírode. Čitateľovi tak predostiera svoje city, pocity i ponaučenia vyplývajúce zo základného poslania človeka tu na zemi. Básne sú preniknuté pokorou a úctou voči Bohu a ľuďom. Plynie z nich všeobjímajúca ľudskosť a prijímanie človeka ako človeka. Predostiera nám príkoria ľudskej lásky prirovnávanie k krehkosti motýľa. Krehkosť a krásna. Nie sú to vlastnosti každého človeka? Velebí a ospevuje lásku. Z jeho veršov cítiť jasnú kresťanskú orien-

táciu. Lásku tu nadobúda sakrálny rozmer. Križka vychádza z mystickej Božej lásky k nám. Niektoré básne majú charakter úprimnej a pokornej modlitby. Nezaprie seba a svoje hodnoty, ktorými sú Boh, láska k ľuďom, krásna, rodičia, priatelia (Paľo Ušák – Oliva) a domovina.

Cez farebnú a kresťanskú symboliku a naturálne obrazy ľahko a účinne plynie Križkovo humanistické zdieľanie s druhým. Mnohými paradoxmi a oxymoronmi Križka vypovedal o protirečivosti súčasného človeka, nevnímajúc pritom ani seba. Neobišiel ani aktuálne problémy súčasnosti. Preto tieto básne veľa napovedia súčasnému človeku, na ktorého útočia mnohé prúdy spochybňujúce zmysel čistej a úprimnej lásky. Obrazy zmyslov prezrádzajú otupenosť mysli pre vnímanie krásy lásky. Táto zbierka je akoby návratom k ľudskosti a prehodnotením svojho vzťahu k iným.

Križka nemoralizuje, ale prostotou a čistotou básnického výrazu apeluje na potrebu láskavého ľudského kontaktu a význam rodiny. Verne a jemne sa prihovára čitateľovi. Estetika a sila jeho výrazu vedia zaujať. Jeho reč prúdi hlboko do srdca. Z celého básnikovho výrazu cítiť vážnosť témy. Dnešný človek potrebuje lásku viac ako čokoľvek iné. Zároveň ju potrebuje dávať. A potom sa každá slza osuší bozkom.

ANDREA VASILEOVÁ,
študentka
Filozofickej fakulty KU v Ružomberku

TEODOR KRIŽKA: BOZK SLZOU

(Recenzia básnickej zbierky)

Básnická zbierka Teodora Križku *Bozk slzou*, ktorá vyjde ešte tento rok, obsahuje mnohé básne, autorom nazvané *romance a balady*. V prvej časti, ktorá má titul *Neuveriteľné veci*, si čitateľ môže prečítať poéziu o vzťahu, o žene, o láske a o všetkom, čo so sebou prináša. Ďalšia časť s názvom *Balady* obsahuje dvadsať balád, ktoré sa dotýkajú rozlič-

ných spomienok, životných situácií či zážitkov básnického subjektu. Tematicky zbierku teda spája predovšetkým posolstvo lásky, ktorej oslavou je skutočne celá od začiatku až do konca.

Z motívického a ideového hľadiska je zbierka jednotná, keďže možno nájsť dominujúci motív lásky. Básnik zobrazuje lásku v jej krásnych časoch, no neobchádza ani chvíle ťažšie a smutnejšie. Verše sú o túžbe po nej, o sne, o vášni a o čistote, o večnosti a zároveň krehkosti lásky, ale aj o bolesti a smútku, ktorú tak často so sebou láska prináša. Vo viacerých básňach ju možno nájsť v podobe lásky k Bohu, k rodičom (básne *Mám matku, Balada o rodičovskej láske*), k vlasti (*Trnavská rovina*) či k prírode.

Okrem spomínaného motívu lásky sa Križkovou poéziou tiahnu aj celé rady prírodných motívov, ktoré na čitateľa pôsobia veľmi harmónicky a pokojne. Autor využíva symboliku skutočne celej prírody, pravidelne sa opakujú najmä motýľ, vtáky, hviezdy, dúha, dážď, studňa, plameň, oheň, skaly, stromy. Obdivuhodne pracuje so všetkými živlami. V nejednej básni možno badať aj motívy duchovné a biblické (anjel, Ryba v piesku, Šalamún, Panna Mária, Boh), ktoré jeho poézii prinášajú zasa nesmierne hĺbku. Niektoré básne majú aj formu modlitby či prosby (*Hanebná modlitba, Prošba o trvácnosť*).

Obraznosť básni je podobne ako motívická štruktúra bohatá. Nájdeme tu veľa prirovnani-

(oči čisté ako nedela, plachý ako dieťa, detstvo sa minulo ako dážď), epitet (večná chvíľa, šlachetný súcit, plačúca tráva), genitívnych metafor (smidka lásky, vôňa pukov, balvan námrazy, lesk diamantov) a tiež oxymorá (rakva nám vonia kolískou, kolíska vonia rakvou; studená pahreba) či niekoľké enumerácie. Dôležitú úlohu hrá v zbierke i farebnosť, keďže básnik pracuje skutočne s pestrou paletou farieb a tvorí tak početné rady chromatických metafor (*striebrohlasá flauta, zelené nebo, modrá tráva, zvučné*

Alexander Ilečko: Pietá, 1970

striebro, tmavomodrý plyš, biele ruky, mramorový stôl, tma fialová, strieborný dážď). Veľmi pekne pracuje na viacerých miestach aj s číslom, ale aj tvarom a obrysami. Okrem toho tu nájdeme aj metafory naturifikačné či antropomorfné (zelený pohľad nív). Na zdôraznenie myšlienky básnik využíva aj refrén, typický je najmä pre časť *Balady*.

Forma väčšiny básní je v podstate podobná. Ide predovšetkým o básne s tradičným pravidelným sylabotonickým veršom. Len občas možno badať veľmi mierne uvoľnenie rýmu, sylabicosti či metrické schémy. Napríklad v básni *Človek (čelo)veku* alebo v básni so schodikovým veršom *Mat dieťa*. Verše sú prevažne rovnoslabičné a sú viazané do strof, pričom počet veršov v každej strofe je v prevažnej časti básní rovnaký. Dominujú básne zložené z rozličného počtu štvorverší, ale možno si všimnúť napríklad aj formu sonetu.

Rým použil autor zbierky takmer vo všetkých básňach striedavý, no zriedkavo nájdeme aj združený rým (napríklad v básni *Boží čas*) či rým obkročný (v básni *Deti bdelého snenia*). Verše sú eufonické, plynú prirodzene a rým je často hravý. Práve v posledných slovách veršov sa často ukrývajú kľúčové slová básne, čo svedčí aj o prítomnosti vertikálnych metafor (napríklad v básni *Sladké týranie: horkou – hrud' – morzeovkou – preboduť*).

Na záver možno azda dodať, že Križkove básne sú skutočne romancami a baladami, krásnymi poetickými myšlienkami o láske, ale aj o utrpení, ktoré ju často sprevádza. Veď už samotný názov zbierky naznačuje túto ambivalenciu. Napriek tomu z nich možno cítiť vieru, nádej a istotu.

„Hoci len na chvíľu,
láska je stále večná.
V láske niet omylu.“

(z básne *Nič ma nedesí*)

JÚLIA BUCHOVÁ,
študentka FF KU v Ružomberku

TEODOR KRIŽKA: ROSA Z PAVUČÍN

(Recenzia básnickej zbierky)

V tomto roku vyšla ďalšia zbierka katolíckeho básnika Teodora Križku – *Rosa z pavučín*.

Hoci ide o útle dielo a na prvý pohľad jednoliate (aspoň z formálnej charakteristiky), keď sa zameriame na motívickú stránku diela, všimneme si dve hlavné línie.

Prvú tvoria básne s dominantným prírodným motívom. Sú plné optimizmu, lásky k prírode, k životu. Napríklad v básni *Správy* autor nachádza radosť v (na prvý pohľad) nepodstatných veciach, ktoré mu však prinášajú duševnú rovnováhu: „*rozhrňam papradie a všetko zlé dám nabok / a je mi ľahšie na duši*“. Krásu, lásku, pokoj a obdiv nenachádza iba v prírode, ale i v žene a matke. Lásku k žene je vyjadrená veľmi citlivo, jemne, niekedy akoby len medzi riadkami (napr. básne *Keby si bola, Mnohoraké básne, Príbeh o príbehu*). Jednoduchosť, radosť z maličkých a nevšedne všedných vecí, no najmä láska sa stáva akýmisi kvázi receptom na pokojné a šťastné bytie.

Druhou dominantou v zbierke sú biblické motívy. V prírode autor nenachádza iba radosť a pokoj, ale vidí cez ňu Boha. Rozhovory s ním, zameranie sa na veci večné, na veci mimo nás sa stávajú ďalšou ústrednou témou. Tieto motívy sú v mnohých básňach vyjadrené implicitne (*Holuby, Palina, Host, Ústa*), ale

často vyplývajú i už z ich názvu (*Prijímanie, Modlitba za ďalekých, Bozk baránka*). Biblické motívy autor častokrát aktualizuje (*Návrat márnotrútného syna, Horiaci ker, Vzkriesenie Lazara*).

Keď sa zameriame na formálnu stránku diela, autor sa pridrižiava tradičným foriém – využíva viazaný verš, verše sa len vo veľmi malej miere uvoľňujú – v básňach sa často vyskytuje presah.

Autorovi je blízka pieseň, no okrem tradičných piesňových foriém nachádzame v zbierke i sonety.

Hoci ide o útle dielko, je veľmi bohaté svojou obraznosťou – Križkova poézia vyjadruje harmóniu duše a hmoty, nekonečný obdiv k prírode a lásku k Bohu a jeho stvoreniu. Citlivosť jeho poézie sa prejavuje nielen vo výbere tém (tematicky ide prevažne o sakrálnu poéziu), ale najmä vo výbere výrazových prostriedkov – využíva zmyslové vnímanie (prevažne zrakové a sluchové), netradičné metafory a personifikácie („*keď ako myška v raždi / bude chcieť vyklznúť, až pôjde vietor pásiť*“), oxymoron, epitetá, melioratíva („*ďávno spiaci v zemi*“)...

A na záver verše z básne *Zimozelen*, ktoré možno uviesť aj ako motto zbierky: „*tú jednoduchú, krásnu radosť byť, / byť na deň, na dva, na rok, na okamih. / Jednoduchosť chcem, jednoduchý cit / ako spev vtákov prosto štebotavých*“.

MÁRIA OLEJKÁROVÁ,
študentka FF KU v Ružomberku

Listy z kalendára

Carl Gustav JUNG (26. 7. 1875 - 6. 6. 1961)

Švajčiarsky lekár - psychiater, psychológ a psychoterapeut, mysliteľ i spisovateľ, dokázal pozorne vnímať vnútorné zážitky, študoval vývoj človeka ako individua, rozpracoval svoje poznatky do otvoreného systému analytickej psychológie. Zvýraznil psychológiu náboženskej skúsenosti, psychológiu umenia a kolektívneho podvedomia. Vysvetlil proces individualizácie a význam jedinca v rozvoji ľudstva. Postavil modernú psychológiu do vzťahu k novodobej prírodovede, ponúkol hlbšie pochopenie duchovna v ľudskom osude. Podvedomie je usadeninou životných predkov, kolektívnou ľudskosťou, historickou skúsenosťou. Vždy ukazujeme iba niektorú zo svojich masiek. Hľadáme úplnosť života a jeho zmysel. Túžime po Bohu - večnosti, spravodlivosti, dokonalosti a vytvárame jeho symboly. Chceme naplniť individuálnu existenciu, pochopiť svoje bytostné ja.

Z myšlienok:

- Ak človek dozrie do plnej indivi-

duality, je to ako keď sa rieka, ktorá sa neúčelne rozlievala vedľajšími prúdmi a bažinami, náhle vráti do svojho vlastného koryta.

- Naše vedomie predsa samé seba nevytvára, ale pramení z neznámej hĺbky. Prebúda sa pozvoľna v dieťati a prebúda sa každé ráno z hĺbok spánku z nevedomého stavu. Je ako dieťa, ktoré sa denne rodí z materského prazákladu nevedomia.

- Idea mravného zákona a idea Boha sú nevyvrátiteľne zakorenené v ľudskej duši.

- Zisťujem, že všetky moje myšlienky krúžia okolo Boha ako planéty okolo Slnka a sú ním ako planéty Slnka neodolateľne priťahované.

- Duša obsahuje toľko záhad, čo svet so svojimi galaktickými systémami.

- V podstate vzaté, sme zahalení do psychických obrazov tak, že vôbec nemôžeme preniknúť k podstate vecí mimo nás.

- Všetko tkvie v duši, všetko je takpovediac na vnútornej strane.

- Existujem na základe čohosi, čo nepoznám. Aj napriek tejto neistote cítim spolaľivosť toho, čo existuje a kon-

tinuitu svojho života, aký je.

- Nech povieme čokoľvek, nikdy slovo nevyjadří celok.

- Ak by absolútne prevažovala nezmyselnosť, potom by s vyšším vývojom stále viac mizlo naplnenie života zmyslom. Ale zdá sa mi, že tak to nie je.

- Pravda poplatná zmyslom môže vystačiť rozumu, ale nikdy nedáva zmysel ľudského života; tento zmysel zachvacuje a vyjadruje aj vnútro človeka.

- Otrasy nášho sveta a otrasy nášho vedomia sú jedno a to isté. Všetko sa stáva relatívnym a preto problematickým. Moderný človek sa nevyhnutne vracia k svojej duchovnej realite a čaká na jej istotu.

- Duša je vnútorné vnímaný život tela a telo je život ducha prejavovaný von, že telo a duša sú jedno. Otázky duše ležia vždy za horizontom vedomia. Keď hovoríme o problémoch duše, hovoríme vlastne o veciach na hranici viditeľnosti, o veciach najintímnejších a najmenších

- Naše činy ukážu, kto vlastne sme.

- Volám či nevolám, Boh je vždy prítomný.

(dmj)

Mýtus a dejiny v próze naturizmu

Kniha *Mýtus a dejiny* v próze naturizmu od Milana Šútovca čitateľovi predstavuje špecifický súbor literárnych analýz, ktoré popri čítaní vybraných literárnych diel od autorov tzv. prózy naturizmu Margity Figuli, Dobroslava Chrobáka, Františka Švantnera a Luda Ondrejova, dokážu dať odpoveď na dôležité otázky, ktoré si percipient neustále kladie.

Kniha je rozdelená do dvoch častí. Prvá časť má názov *Romány a mýty*. Vznikala v sedemdesiatych rokoch 20. storočia a niektoré kapitoly z nej autor publikoval v odborných časopisoch už v rokoch 1975 – 1977. V roku 1982 bola publikovaná ako samostatné knižné vydanie. Autor ju pred zaradením do knihy *Mýtus a dejiny* v próze naturizmu prepracoval najmä po stránke štylistickej, pojmovu ju zredigoval a ako sám uviedol odkryl to, čo v čase normalizácie nútene utajoval. Druhá časť knihy s názvom *Post scriptum* je autorovou novinkou.

Spomenutá prvá časť knihy *Romány a mýty* slúži čitateľovi ako *sprievodca* pri odhaľovaní dôležitých prvkov vyskytujúcich sa v štruktúrach lit. diel od dávnej antiky a prechádzajúce cez ďalšie historicko-literárne obdobia. Poukazuje aj na rôzne folklórne a mytologické vplyvy prenikajúce do prózy naturizmu, ktorá sa utvorila v literárnohistorickom kontexte medzivojnovej prózy. Práve na osi literárnych diel Figuli – Tri gaštanové kone > Chrobák – Drak sa vracia > Švantner – Nevesta hôľ, ktoré patria do toho istého spoločenského, historického a literárneho kontextu, čitateľ spoznáva v tejto knihe niekoľko ich spoločných súvislostí, no napriek tomu Milan Šútovec uvádza, že každé z týchto diel „*má svoj vlastný význam, vlastný osud a svoje vlastné miesto v dejinách našej prózy.*“

Dôležitým je hlavne fakt, že autor danej knihy pomocou istého interpretačného kľúča analyzuje problematiku literárnych postáv, priestorové vzťahy, časové roviny, problematiku sujetu, otázku mýtu a ponúka nám riešenie ďalších významných aspektov, ktoré sa nachádzajú v daných dielach. Postupuje pritom od jedného problému k druhému, pričom dokáže vyriešiť a uzavrieť konkrétny bod, ktorý si v úvode analyzy stanovil. Umne si však ponecháva otvorené dvierka do vyriešeného problému, aby ho v ďalšej fáze literárnych analýz mohol čitateľovi pripomenúť a predostrieť počas určitej situácie, ktorá má súvis práve s riešeným problémom. Táto skutočnosť je veľmi dôležitá pre vývoj - a dosiahnutie požadovaných výsledkov - každej kapitoly nachádzajúcej sa v tejto publikácii.

V prvej kapitole publikácie *Romány a mýty* sa autor zaoberá dielom od Margity Figuli – *Tri gaštanové kone*. V štyroch podkapitolách bližšie analyzuje vytyčené literárno-interpretčné ciele, ktoré sa v konkrétnom diele majú potvrdiť.

Prvá podkapitola má názov *Epická funkcia a lyrický tvar* – v úvode sa rieši problematika pôvodného textu a variantu, resp. novej verzie, keďže pôvodný text Troch gaštanových koní bol autorom doplnený o nové momenty, ktoré menia materiálnu štruktúru diela. Tým sa dosiahli isté ideové a estetické zmeny, ktoré sú vhodným prameňom pre štúdiu estetických, kultúrnych a spoločenských zmien v období medzi vznikom originálu a novou verziou. Autor pomocou analýzy vstupnej kapitoly diela poukazuje na Mikov termín tzv. religiozity výrazu. Obsah, náplň tejto religiozity, je zhodný so zásadami kresťanského étosu, keďže rozprávač vo vstupnej kapitole románu žiada svoje božstvo o pomoc pre mravný život, ktorý bude predmetom epickej narácie.

V druhej podkapitole s názvom *Epické premisy a časové roviny* – sa autor sústreďuje na moment predurčenosti, pretože hlavný hrdina diela Peter je rozhodnutý zbožne a cnostne konať pravdu, pričom sa nespolieha na vlastné činy, ale na vôľu Božiu. Na časových rovinách „Geschichte“ – aktuálny príbeh a „Vorgeschichte“ – prehistória príbehu, pred-

stavuje autor ďalšie postavy románu, ktoré sa na základe týchto časových rovin zaraďujú v príbehu do dvoch skupín.

Tretia podkapitola *Postavy a sujet* – po preskúmaní epických premis z predchádzajúcej podkapitoly, rieši správanie sa hlavných i vedľajších postáv v texte románu a poukazuje sa v nej najmä na to, ako tieto premisy vplývajú na utváranie sujetu. Autor si pracovne rozdelil román na tri časti. V nich sa bližšie sústreďuje na plán vonkajšej reality, rieši problematiku vzťahov na pláne postáv a pláne deja. V tejto podkapitole sa okrem iného rieši aj problém nevesty (Magdalény). Táto skutočnosť nás zaujala najmä kvôli tomu, že Milan Šútovec uviedol niekoľko citátov od známych literárnych kritikov, ktorí vyzdvihli na danej postave - v istej zhode – jej viaceré pozitívnych vlastností. Pokúsil sa však dokázať, že Magdaléna sa v epizóde po pytačkách vôbec nechová v zmysle pripísaných pozitívnych vlastností. Týmto spôsobom výstižne poukázal na fakt, že autorka sa dodávaním empirického materiálu ocitla v určitom konflikte s rozprávačom.

Posledná podkapitola s názvom *Realita a ideológia* – podáva doklad o tom, že sujet Troch gaštanových koní je pevne uzamknutý do ideového rámca v kategóriách kresťanského svetonáhľadu. Šútovec vhodne poznamenal, že umelecké dielo uzamknuté v takomto ideovom rámci obsahuje problematiku, ktorá sa dá definovať ako vzťah reality a ideológie. Na pláne vonkajšej reality máme do činenia s ustavičným smerovaním k totalite a transcencii. Kúsky reality (epické motívy) sa cez plán postáv transcendirujú do mýtu. Realita sa teda v závere románu aplikovala na mýtus.

V druhej kapitole publikácie sa Milan Šútovec zamerá na román *Drak sa vracia* od Dobroslava Chrobáka. Táto kapitola sa skladá z dvoch podkapitol, z ktorých prvá má názov *Zrod literárnej postavy* - ako už naznačuje samotný názov, autor literárnej analýzy poukazuje na zrod postavy Draka, ako hlavnej postavy uvedeného románu, pričom vychádza z ďalších Chrobákových literárnych diel, v ktorých sa objavila postava s podobným menom, vlastnosťami a pôvodom. Rozhodol sa charakterizovať jeho vzťah k ostatným postavám románu a nezabúda na zaradenie jednotlivých epizód do, už z predchádzajúcich kapitol publikácie *Romány a mýty*, známych časových rovin „Geschichte“ a „Vorgeschichte“, či na priemet spomínaných vzťahov z tematického plánu vonkajšej reality na plán postáv.

V druhej podkapitole s názvom *Hľadanie totožnosti a rozklad mýtu* – autor odhaľuje akým spôsobom sa hlavná postava Chrobákovho románu zbavuje mýtu, ktoré okolo neho vytvorilo kolektívne vedomie, čím získava naspäť svoju totožnosť a môže sa už volať svojim pravým menom Martin Lepiš. Vynikajúcim spôsobom v tejto podkapitole poukázal Milan Šútovec aj na fakt, ako sa samotný Dobroslav Chrobák napísaním románu *Drak sa vracia* pokúsil dokázať, že nie je len autorom nepôvodným, ako mu to vtedajšia kritika vyčítala, ale dokáže vytvoriť dielo, ktoré je samým dôkazom totožnosti, čiže svojej pôvodnosti.

Záver publikácie *Romány a mýty* je venovaný, ako uvádza aj autor a nemožno s ním nesúhlasiť, nepochybne jednému z najlepších, najvšestrannejších a najpočetnejšie komentovaných slovenských prozaických diel, ktorým je román *Nevesta hôľ* od Františka Švantnera. Posledná kapitola *Romány a mýty* sa skladá zo štyroch podkapitol.

Prvá podkapitola má názov *Literárna postava a mýtus* – v nej sa autor lit. analýzy zaoberá tajomstvom románu *Nevesta hôľ*, ktoré zostáva stále úplne

nerozlúštené. Týmto tajomstvom je najviac opradené tematické jadro plánu postáv a najmä nezvyčajne konštruovaná lit. postava „vľkolaka“. Tá sa podľa jednotlivých zistení literárnej analýzy predstavuje čitateľovi na troch ekvivalentných rovinách (vojak, vlk, vľkolak). Bližšie sa analyzujú vzťahy hlavného hrdinu románu Libora k postave „vľkolaka“ i vzťah oboch postáv k ženskej hrdinke Zune.

Druhá podkapitola, ktorej názov je *Priestorové vzťahy a vonkajšia realita* – rieši problém objektívnej skutočnosti, ktorá sa v románe zatlača a nahrádza subjektívnou interpretáciou reality prostredia. Je tu načrtnutá opozícia Veľký zvon - Kotlisko (chápané aj ako svet hore - dolu). Veľkému zvonu sa pripisujú kladné prvky, t. j. organizácia „nebo“, Cirkev, viera (autorita), život, chrám prírody - Kotlisku sa pripisujú záporné prvky, t. j. chaos (podsvetie), pohanstvo, bezverectvo (výsmech), smrť, svet bez Boha. Poukazuje sa tu teda na vnútorný priestor (revír) - iný svet ležiaci za hranicou (svet nerestí, svet neslobodný, špinavý a pod.).

V tretej podkapitole *Epický subjekt a sujet* – sa analyzuje problém epického subjektu, ktorý sa nedá dosť dobre skúmať sám o sebe. Najmä súvislosti s vývinom sujetu sú v tomto ohľade závažné.

Epický subjekt je tu rozdelený do dvoch rovin: jednu tvorí rovina postavy (hlavného hrdinu), ziskava sa epický materiál, ktorý je potrebný na intelektuálne a praktické osvojovanie sveta, nadväzovanie a rozvíjanie vzťahov s inými postavami, premiestňovanie sa v priestore a pod. V druhej rovine sa triedi, klasifikuje a spracúva materiál, čiže verbalizuje. Autor analýzy sa rozhodol oddeliť obe roviny epického subjektu od seba a tak vytvoriť objektívne informácie. Rieši sa problém prichodu hlavného hrdinu, jeho láska k Zune, boj so spomínaným protivníkom a odchod bez nevesty. Na tomto mieste môže čitateľ najlepšie postrehnúť a overiť si naše úvodné tvrdenie o ponechaných dvierkach do vyriešeného problému. Pretože práve postupne dosiahnuté výsledky analýzy poukázali na to, že načrtnutá opozícia v podkapitole *Priestorové vzťahy a vonkajšia realita* (Veľký zvon - Kotlisko) s vývinom sujetu zaznamenala inverzný zvrät v sémantike a hodnotení východiskových vzťahov. Svetu dolu sa pripísali kladné prvky a svetu hore prvky záporné. To má u postavy za následok zvrät proti Bohu a zrútenie celej architektúry kresťanského kozmu.

Posledná podkapitola s názvom *Mýtus a sujet* – má za úlohu potvrdiť myšlienku, že „*analýza sujetu integruje všetky čiastkové hľadiská a jej výsledok by mal korunovať a verifikovať získané poznatky.*“ Rieši sa tu problém rozprávača, ktorým je hlavný hrdina, opäť jeho vzťahy k postavám v románe a s ním je spojená i problematika plánu deja, či prostredia. Autor v závere konštatuje, že mýtický charakter románu *Nevesta hôľ* nie je nijakým výrazom rozmaru tvorivej

pohody, ale, naopak, výrazom hlbokkej krízy človeka v takto kresťansky ponímanom svete, ktorý je sám postihnutý hlbokou krízou.

Post scriptum

Ako sme už v úvode spomenuli, časť *Post scriptum* je novinkou, je rozšírením publikácie, môžeme hovoriť i o dodatku. Samozrejme, aj táto časť sa zaoberá problematikou prózy naturizmu a jej čelnými predstaviteľmi: Margitou Figuli, Dobroslavom Chrobákom, Františkom Švantnerom, Ludom Ondrejovom. Autor nám na približne 75 stranách poskytuje ďalšie informácie týkajúce sa lyrizovanej prózy. Kým *Romány a mýty* sú zamerané na podrobnú analýzu vrcholných diel už spomínaných autorov, tak *Post scriptum* sa venuje aj ďalším dielam.

Post scriptum má dve časti. Prvá časť sa venuje Františkovi Švantnerovi a jeho románu *Život bez konca*. Je poznámkou k edičným a interpretačným problémom tohto románu. Autor hovorí o probléme dezinterpretácie, autocenzúry, ďalej nás informuje o rôznych diskusiách, ktoré sa viedli okolo tohto románu a čo je dôležité, vyzdvihuje do popredia najmä to, aký význam zohráva tento román vo vývine slovenskej literatúry. Zaoberá sa tiež postavením románu v rámci tvorby prózy

naturizmu, ktorej je završením. Môžeme sa dočítať aké obrovské komplikácie predchádzali jeho vydaniu, napr.: prvé vydanie sa uskutočnilo až v roku 1956, pričom román sa dostal do vydavateľstva už v roku 1953. Takmer tri roky zabralo schvaľovanie, redigovanie a vlastná polygrafická výroba. Štúdiá nám poskytujú aj množstvo poznámok, ide o poznámky pani Švantnerovej, či rôzne štúdie Jána Števéčka.

Druhá časť je uvedená pod názvom: *Vrcholné diela autorov naturizmu (s výberovou bibliografiou)*. Pozornosť je venovaná tvorbe všetkých čelných predstaviteľov, avšak tu už nejde o hĺbkovú analýzu jedného diela, ale pozornosť je venovaná viacerým.

Ako prvá je predstavovaná Margita Figuli a jej knižný debut z roku 1937, ktorý vyšiel pod názvom *Pokúšenie*. Obsahuje pôvodne desať prozaických textov o strastiach a rozličných podobách lásky. Ďalšie dielo, ktoré netreba nijak obzvlášť predstavovať sú *Tri gaštanové kone*. V nich nám poskytujú informácie o jednotlivých vydaniach. Monumentálny historický román *Babylon* je na rozdiel od dvoch predošlých diel bližšie analyzovaný.

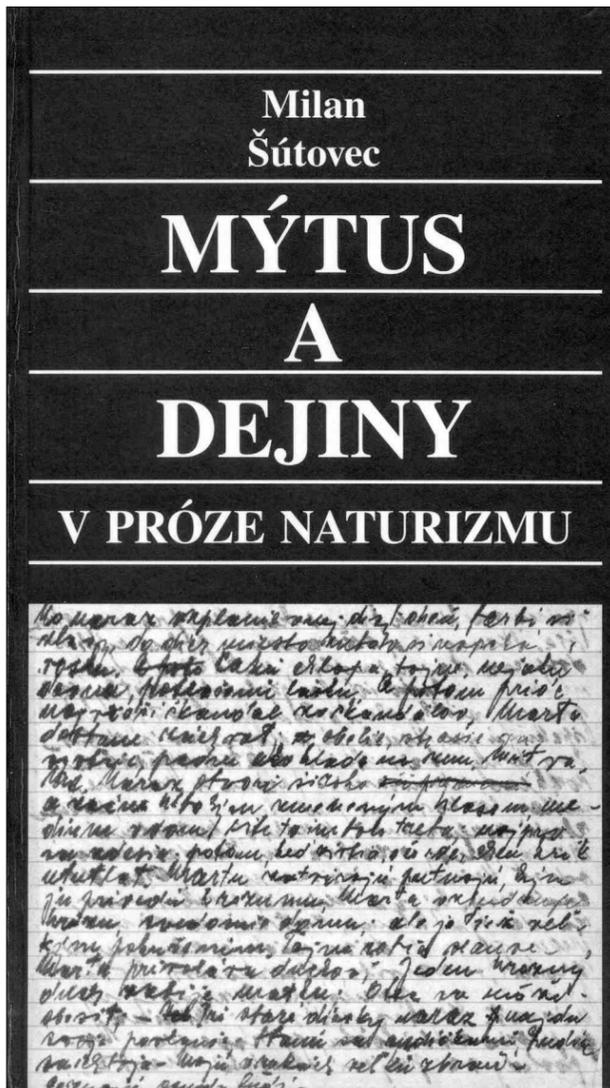
Rovnako aj Chrobák je uvedený debutom *Kamarát Jašek* a svojim druhým dielom *Drak sa vracia*. V *Kamarátovi* Jaškovi hovorí o vývinovom význame dvoch textov: *Poviestka a Chlapská reč*. Sujetom, motívickým materiálom a epickou funkciou sa zaoberá v rozprávkovej novele *Drak sa vracia*.

O Švantnerovom debute *Malka* sa autor vyjadruje ako o „*zrelom*“, ktorým Švantner vniesol do slovenskej prózy viaceré kvalitatívne nové prvky. Druhé knižné dielo *Nevesta hôľ*, ktoré pred-

stavuje vrchol lyrizovanej prózy je tu spomínané v súvislosti s jeho jednotlivými vydania. *Život bez konca* je podaný veľmi okrajovo, keďže celá prvá časť *Post scriptum* je venovaná jemu. Bližšie analyzovaná je zbierka noviel *Dáma*, ktorá vyšla až po autorovej smrti. Ludom Ondrejovom sa končí časť druhá časť. Tak ako u predošlých autorov aj tu je uvedený debut *Zbojnícka mladost'* i ďalšia Ondrejova tvorba. Táto tvorba je tiež spomínaná len s problematikou edície.

Na knihe *Mýtus a dejiny* v próze naturizmu vyzdvihujeme do popredia najmä fakt, že dané štúdie sú zostavené na vysokej literárno-interpretáčnej a umeleckej úrovni. Zrozumiteľne a jasne podávajú informácie, ktoré sú pre bežného čitateľa a zvlášť pre študentov či pedagógov, zaoberajúcich sa bližšie o slovenskú literatúru, vynikajúcou pomôckou a už v úvode spomínaným *sprievodcom* pri výklade diel od najkvalitnejších spisovateľov tzv. prózy naturizmu.

Autori príspevku: JÁN GALLIK a LUDMILA BOTEKOVA, študenti tretieho ročníka na UKF v Nitre s aprobáciou slovenský jazyk a literatúra – katechetika.

Donquijotská glosa

Ad: Ján Urbánek, *Smrť západu*, Kultúra, 10/2006 (24. mája 2006)

Zhruba od polovice článku až dokonca sa v ňom objavuje ako skôr negatívne interpretovaný fenomén „Don Quijote“, babrák žijúci v nereálnom svete, ktorého prevalcuje každý hulvát, a preto nikto, ktorého život by mohol byť návodom pre dnešný svet... Ak sa na Dona Quijota pozeráme iba cez vonkajšiu sériu jeho neúspechov a porážok, je to pravda. Autor však prehliadol niečo, čo prehliadnuť nemal: totiž, že v Cervantesovom diele je ako trvalý pozorovateľ všetkých porážok a neúspechov protagonistu prítomný Boh, ktorý „trpí zlýh, lež iba do času“.

JÁN ŠVIDROŇ

(Dokončenie z 3. strany)

Ale vrcholom nezmyselného rozpredávania bol najprv predaj Energetických rozvodných závodov – ktoré okamžite zdvojnásobili cenu distribúcie elektrickej energie – a v roku 2002 začatý a teraz finalizovaný predaj majoritného podielu (66 %) Slovenských elektrární (SE) a.s.

Od októbra 2002 proti privatizácii SE, a. s., petíciou protestovalo 39 odborných a vedeckých pracovníkov – budovateľov našej energetickej sústavy. Predsedovi vlády a príslušným ministrom, poslancom poslali sme desiatky listov obsahujúcich závažné argumenty proti predaju. Požiadali sme o zastavenie privatizácie SE, a. s., i Generálnu prokuratúru. Všetko zbytočne. Bolo dokonané rozhodnutie Veľkých Bratov. Česi, Poliaci Maďari predaj energetiky odmietli.

Veľmi stručne možno naše argumenty zhrnúť do nasledujúcich 6 bodov:

? Argumenty podporujúce privatizáciu aj strategických podnikov a sieťových odvetví udávané vládnymi činiteľmi sú falošné.

? Štát je zlý vlastník - áno, ale to len vtedy, keď sú ministri a manažment podnikov dosadzovaní na základe politických kritérií, bez ohľadu na ich odbornosť a schopnosť.

? Nedostatočná ziskovosť podnikov pred privatizáciou a vysoká ziskovosť po nej nie je dôsledkom lepšieho vedenia a hospodárenia, ale len zvýšenia cien, čo v konečnom dôsledku zaplatia občania.

? Pri lepšej cenovej politike (rozumne zvýšenie cien) mohli podniky vlastnené štátom prinášať významné prídoky do štátneho rozpočtu, a nie do cudziny, čo by poskytlo chýbajúce prostriedky pre sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo, školstvo, kultúru aj šport.

? Predstava, že by „strategický investor“ zabezpečoval dostavbu Mochovíc, rekonštrukciu Vojan a Novák a výstavbu ďalších obnoviteľných zdrojov energie z iných prostriedkov, ako fond odpisov, zisk a úvery, je naivná. Všetky nové investície zaplatia odberatelia energie vo zvýšenej cene elektriny!

? Peniaze získané predajom vôbec nepomôžu energetike SR – rozplynú sa v štátnom rozpočte, tak ako sa „stratilo“ asi 350 miliárd Sk získaných predchádzajúcim výpredajom!

Privatizačná zmluva bola pripravená bez kvalifikovaných analýz možných dôsledkov predaja majoritného podielu SE a.s. na národné hospodárstvo. Je namieste otázka, v čom spočíva prínos viacerých desiatok pracovníkov oficiálneho zahraničného „poradcu“, ktorého pracovníci pracovali vraj päť rokov na príprave predaja SE. Domnievam sa, že v hospodárskych analýzach z 39 signatárov dokumentov a listov najmenej 15 majú také vedomosti a skúsenosti v určovaní cien a hodnôt, že tie desiatky poradcov im nesiahajú vo vedomostiach ani po členky.

Podľa uverejnených údajov v novinách (30. 5. 2006) *Vláda vyplatila privatizačnému poradcovi PricewaterhouseCoopers za rady pri predaji Slovenských elektrární 557,5 milióna korún.*

Odmenu schválil Fond národného majetku po súhlase ministerstva hospodárstva. Honorár zníži príjem štátu, ktorý 66 percent akcií elektrární predal talianskemu Enelu za 31,4 miliardy korún. K výške a primeranosti prémie sa fond ani ministerstvo nevyjadřili. Poradca bol už pri odobrení druhej najväčšej privatizácie v histórii Slovenska spojový. Bodaj by nie.

Na otázku položenú o niekoľko riadkov vyššie mi nedá, aby som nevyjadřil moju domnienku: Veľa námahy museli vynaložiť poradcovia, aby dokázali prísť k takej potupnej cene za pod-

nik budovaný generáciami od roku 1939. Cenu, podľa súčasného ministra vraj dobrú, ministerstvo hospodárstva schválilo. Aby to bolo ľahšie, odborníci (býv. gen. riaditeľ Mikuš a dekan elektrofakulty doc. Janiček) boli z poradnej komisie ministrom Ruskom vylúčení.

Neboli vyhodnotené dôsledky odovzdania do cudzích rúk 85% energetických zdrojov SR (zvyšok oproti 66% je v závodných elektrárnach, teplárnach) na hospodársku a politickú sebačnosť SR. Predajom finančnictva, energetiky, komunikačných prostriedkov, letísk, železníc, ktoré už dnes sú mimo vplyvu domácej štátnej moci, štát nemôže hovoriť o svojej suverenite.

Privatizér ENEL žiadal „očistiť“ kupovanú firmu o jej záväzky, dlhy (60 mld. Sk), úložisko vyhorého paliva (30 mld. Sk). Náklady na odstavenie Bohuníc (200 mld. Sk) sú niekoľkonásobne vyššie ako kúpna cena, zostanú na ťarchu štátu a zaplatia ich zas len daňovní poplatníci

Životopisy minulých a súčasného ministra hospodárstva a ich štátnych tajomníkov dokumentujú, že okrem odbornosti v energetike im zrejme chýbala aj národná uvedomelosť a úcta k občanom, ktorá by im zabránila prijať riešenie poškodzujúce ich záujmy!

Cena je naprosto neprimeraná hodnote predávaného majetku. Cena asi 31 mld. Sk (839 mil. EUR) za 66 % akcií SE a.s. bola stanovená v dobe, (i vtedy pochybným spôsobom), kedy sa elektrická energia na burze predávala za 20 EUR/MWh. Dnes je cena elektriny na burze dvojnásobná, ale kúpna cena sa nezmenila! Naopak – pôvodne sa hovorilo o predajnej cene 40 mld. Sk!

Pokúsim sa uviesť, ako by zodpovedný, odborne erudovaný pracovník pristupoval k určeniu podkladov pre stanovenie ceny SE. a.s.

Slovenské elektrárne majú inštalovaný výkon 6800 MW. Dobudovať 880 MW JE Mochovce by v súčasnosti podľa výpočtov SE stálo asi 60 mld. Sk – t. j. 68 mil. Sk za jeden inštalovaný MW. Kompletne vybudovanie 1 MW tepelnej elektrárne stojí – podľa svetovej literatúry 50-100 mil. Sk.

Súčasný inštalovaný výkon vodných elektrární bez Gabčíkova je 1650 MW – čo sa skoro rovná inštalovanému výkonu existujúcich tepelných elektrární – 1850 MW. Pri stavebných nákladoch podľa VE Žilina by vybudovanie uvedeného výkonu len vodných elektrární dnes stálo asi 250 mld. Sk. Úmerne cene, ktorá bola ponúknutá za rovnaký podiel českého ČEZ-u, by kúpna cena 66 %-ného podielu SE a.s. mala byť najmenej 320 mld. Sk! Takže predávame 1 MW len za 7,6 mil. Sk. Aj z tohto hľadiska je kúpna cena asi 10 -násobne podhodnotená.

„Podmienky prevodu Vodnej elektrárne Gabčíkovo (VEG)“ – ktorá bola z privatizácie vylúčená, pretože je predmetom medzištátnej Zmluvy uzavretej v roku 1977 s MR – sú naprosto neprijateľné, až nedôstojné: Namiesto toho, aby VEG bola z majetku SE a.s. vyčlenená bezplatným prevodom – ako náprava neoprávnenej a protizákonnej privatizácie spoločného majetku SR a MR – starostlivo utajované „Podmienky...“ to prezentujú ako „predaj“ za trhovú cenu stanovenú nezávislým odhadcom.

Štát musí ENEL-u na 30 rokov dopredu prenajať VEG a zaručiť sa za nezmenené výnosy!

Novému vlastníkovi VEG – Vodohospodárska výstavba, š. p.,

ktorý je vlastníkom aj ostatných hlavných vodohospodárskych objektov vodného diela Gabčíkovo, ktoré podmieňujú funkciu VEG – sa upiera právo rozhodovať, komu predá produkt svojho majetku! To je v núpnom rozpore so zásadami deklarovanými v trhovej ekonomike!

Dôsledky sa už aj prejavujú – namiesto toho, aby VEG spracovala všetku vodu, ktorú štedrý Dunaj poskytuje, vedenie sprivatizovaných SE necháva čistiť – vodnú energiu nevyužitú, lebo „cudzí VEG“ konkuruje ekologicky nepriaznivejšími elektrárnami, ktoré sú majetkom SE. Teda vytvorením tzv. „zdravej“ konkurencie ENEL poškodzuje záujmy SR ako aj ekologické záujmy obyvateľov SR, EÚ aj celého sveta! Voda otekala bez využitia, a s prepačením „nový riaditeľ Enelu“ o tom beztriestne rozhoduje.

Nechcem byť zlým prognostikom, ale ďalším krokom nového vedenia SE bude snaha nahradiť novácke uhlie, ktoré sa v súčasnosti spaľuje v nováckej elektrárni a pre obtiažnosť pri ťažení je drahšie ako uhlie z Čiech alebo z Poľska – Dôsledok? 4000 nezamestnaných. Hospodárstvo štátu nie je len makro či mikro ekonomický ukazovateľ, ale i výsledky rozhodnutí a ich dôsledky.

Celkom pochybný bol výber „strategického partnera“, ktorý kúpil SE a.s. a teraz ich riadi:

Namiesto toho, aby sa snažili o rovnocennú partnerskú spoluprácu Višehradskej štvorky, s ktorou sme prepojení vedením veľmi vysokého napätia – 700 kV a spolu s partnermi vytvorili najstabilnejšiu energetickú sústavu (ES) vo východnej časti Strednej Európy, pripravili SR aj o vplyv na rozvoj vlastnej ES! Výbrali partnera z Talianska, kde tri súkromné firmy (ENEL je najväčšou z nich) nie sú schopné zabezpečiť bezporuchovú prevádzku energetickej sústavy v Taliansku. Okrem toho táto firma nemá žiadne skúsenosti z výstavby a prevádzky jadrových elektrární, hoci dostavba Mochovíc má byť jednou z prioritných úloh v najbližšom období!

Z hľadiska cien elektriny (vyše 70 EUR/MWh) sa Taliansko v Európe zaraďuje na neslávne „popredné“ miesto!

Životopisy reprezentantov ENEL-u, ktorí pripravili kúpu majoritného podielu SE a.s. prezrádzajú, že nejde o odborníkov v energetike, ale len o medzinárodných obchodníkov, účelovo zaradených do ENEL-u až v roku 2002, ktorí nemajú skúsenosti v energetike a už vôbec nie vedomosti, ako zlepšiť stav

energetiky na Slovensku (veď ani v Taliansku tento stav nie je ideálny), ale uskutočniť len transakciu zameranú na zvýšenie zisku svojej firmy!

Za celý čas – skoro štyri roky - si ministri Nemcsics, Rusko a Malchárek ani predseda vlády Dzurinda, a parlamentu Hrušovský nenašli hodinku času na rozhovor s odborníkmi a na vypočutie ich argumentov. Ministri sa vyhovárať, že plnia uznesenie vlády a z kancelárie predsedu vlády sme dostali zakaždým oznámenie, že privatizácia SE a.s je v kompetencii ministerstva hospodárstva – a tým sa opäť vytvoril jeden „zачarováný kruh“! Ale to svedčí o arogancii politikov, nechcote stretnúť sa s oponentmi a vypočuť si ich argumenty. Že nevedia svoje konanie vecnými argumentmi obhájiť a že o privatizácii nevýhodnej pre SR bolo rozhodnuté „kdesi“ v zahraničí (možno aj odmeny za to už boli realizované – alebo je to prislúbená kompenzácia za výdatnú finančnú a organizačnú pomoc pri uvedenej zmene“). Znamená to tiež, že vláda našej dnes už „banánovej krajiny“ nie je kompetentná rozhodnúť o privatizácii meniť – nech by dôvody na to boli akokoľvek presvedčivé a dôsledky pre hospodárstvo SR akokoľvek nepriaznivé!

Proti predaju SE a.s. sa jednoznačne a verejne vyslovili nielen viacerí vedúci pracovníci SE a.s. (hoci niektorí tým riskovali aj svoju existenciu), ale aj bývalí premiéri Čarnogurský aj Mečiar, bývalý prezident Schuster aj terajší prezident Gašparovič. Nie je zrejme náhoda, že dvaja štátni tajomníci MH SR, ktorí na privatizácii plnili úlohy koalícnej rady – boli E. Šimková (z Dunajskej Stredy) a L. Pomothy (z Lučenca), ktorým zrejme prosperita a sebačnosť hospodárstva SR až tak veľmi na srdci neleží.

Hlavný argument, zdôraznený odborníkmi už v roku 2002 proti privatizácii SE: SR má kvalitnú a dobre fungujúcu elektroenergetiku, pripravenú na rovnocennú spoluprácu s partnerskými spoločnosťami vyspelých západoeurópskych krajín. Neexistujú žiadne dôvody, pre ktoré by sme sa mali vzdať jej vlastníctva a možnosti usmerňovania jej rozvoja – je to podmienka energetickej bezpečnosti, ktorú si každý suverénny štát chráni! Naopak, aj Európska únia vyzvala svoje členské štáty, aby v maximálnej možnej miere zabezpečili svoju sebačnosť vo výrobe elektrickej energie. Zadĺženosť 60 mld. Sk je iba 10% z reálneho majetku SE. Takúto zadĺženosť, často väčšiu, majú všetky energetické podniky.

Neuplynul ani mesiac, čo sa vlády nad SE ujala firma ENEL a už sa naplňujú pochmúrne prognózy odborníkov: ENEL sponchyňuje svoje sľuby z predloženého investičného programu – sponchyňuje sa dostavba JE Mochovce aj rekonštrukcia tepelných elektrární Vojany a Nováky. Vodné elektrárne, najefektívnejší zdroj elektrickej energie, ENEL budovať nechce, lebo sa vraj nesplatia za celú dobu životnosti. Naše skúsenosti sú iné. Vážka kaskáda je splatená najmenej dvakrát, a to len z výroby elektrickej energie. Súčasná cena vyrobenej elektrickej energie, vrátane odvodov, nepresahuje 0,60 Sk. za KWh. Týmto sa stane Slovensko závislé od dovozu elektrickej energie za ceny, ktoré bude určovať iný.

Udivuje ma, že ani opoziční politici vo verejných diskusiách nedokázali predložiť fakty proti privatizácii SE vyplývajúce napríklad z predaja SPP. V roku 2002 sa predalo na Slovensku zemného plynu cca. 7,3 mld. m³, pričom čistý zisk bol 8,7 mld. Sk. V roku 2003 predaj zemného plynu cca. 6,8 mld. m³, čistý zisk 20,4 mld. Sk. Rok 2004 predaj zemného plynu cca. 7,1 mld. m³, čistý zisk 21,6 mld. Sk. (Oproti roku 2002 bol zisk plynu v pomere vlastníctva do zahraničia trojnásobný.) Čo nás čaká, nepotrebuje ďalší komentár, nie je nutný. Stanovovať cien plynu odvodených od ceny ropy je iba zdierač občanov. A Úrad sieťových odvetví len tíško sekunduje, vyššie uvedené čísla mu nič nehovoria.

Chcel by som dať do pozornosti poslancom, ktorí zasadnú po voľbách do sedadiel parlamentu, aby si uvedomili, že voda nie je tovar, s vodou sa nesmie kupčiť, voda je základ života. Aby si ctili Ústavu Slovenskej republiky, kde podľa článku 4: podzemné vody a vodné toky, podobne ako prírodné liečivé zdroje a nerastné bohatstvo, je vlastníctvom ľudu.

Vodné hospodárstvo v roku 1990 stratilo rezortné ministerstvo. Odvtedy je chudobným príbuzným, do roku 2004 na ministerstve pôdohospodárstva a v súčasnosti na Ministerstve životného prostredia. Do vodného hospodárstva sa neinvestuje. Štát si neplní povinnosť ochrany územia, životov a zdravia obyvateľstva. (Vodné hospodárstvo nenatíča ruky, veď len v roku 2004 štát zinkasoval len na DPH za vodu takmer 10 mld. Sk.) Dlhuje od roku 1999 na investície do ochrany proti povodňam a na odstránenie následkov, podľa jeho rozpočtových príslubov viac než 35 mld. Sk. a dlh sa nepretržite zvyšuje. Dôsledky sa dostavia, nenechajú na seba dlho čakať. To nie je šírenie poplašných správ, to

Josef Žatko: Zimná Bebrava, 1970, akvarel

je realita podložená skúsenosťami pri povodniach v roku 2002 i tohto roku.

Podľa „planohubého“ hesla „štát je najhorší vlastník“, tak ako v iných odvetviach, sa skaza postupne uskutočňuje aj vo vodnom hospodárstve. Od druhej polovice deväťdesiatych rokov minulého storočia, keď sa začalo pracovať podľa zahraničných požiadaviek na transformácii štátnych vodohospodárskych podnikov na akciové spoločnosti, prevažná časť vodohospodárov nesúhlasila s transformáciou a odovzdaním kompetencií na mestá a obce. Jedným z poradcov na transformácii vodární a kanalizácií z vlastníctva štátu do vlastníctva obcí a miest v roku 2002 bol i líder konzorcia, spoločnosť International Water (IWT).

V úvode článku som uviedol, že Slovensko v spotrebe vody má nelichotivú pozíciu, ktorú pred rokom 1990 nemalo. Patrili sme ku krajinám s vyššou, presnejšie s vysokou - odvodnenou - spotrebou na obyvateľa. Aké má dôsledky prechod na trhové hospodárstvo v oblasti vodného hospodárstva na občana, jeho zdravie a peňaženku, pokúsím sa priblížiť niektorými údajmi z oficiálnych štatistík.

Prírodné zdroje podzemných vôd Slovenska sú evidované hodnotou 146,7 m3.s-1, z čoho je využiteľných 76,541 m3.s-1. (Trhová cena 1 000 mld. Sk) Odbery podzemnej vody majú od roku 1990 klesajúcu tendenciu. V roku 2004 bolo využívaných z využiteľných zdrojov 16% zásob.

Ako klesali dodávky a zvyšovali sa ceny, je uvedené v nasledovnej tabuľke:

Rok	1990	2000	2002	2003	2004	2005*		
Výnosy	mil. Sk	3 553	10 140	16 962	15 375	15 649	1	4
892								
Voda pitná	mil. m3	503	275	258	254	234	228	
Priemerná cena	Sk/m3	1,74	11,36	13,42	17,18	20,79	22,86	
Voda odkanal	mil. m3	491	240	227	227	217	209	
Priemerná cena	Sk/m3	1,31	9,33	10,62	13,71	16,03	18,99	
DPH	mil. Sk	4 842	7 627	7 699	8 563	9 015		
* Odhad								
Ceny sú bez DPH								

Od roku 2003 prešlo vlastníctvo vodovodov a kanalizácií zo štátu na mestá a obce.

17. mája 2006 priniesla Tlačová agentúra (TASR) nasledovnú správu - Francúzska nadnárodná vodárenská spoločnosť Veolia - Water bude zabezpečovať dodávky vody v Banskobystrickom a Popradskom kraji. Veolia tak bude najbližších 30. rokov dodávať vodu pre približne 950 000 obyvateľov a 750 obcí, čím získa zhruba 20 % slovenského vodárenského trhu. Na susednom českom vodárenskom trhu ma približne 45% podiel.

Sú to už tri vodárenské systavy v rukách nadnárodných spoločností. Trenčianska vodárenská spoločnosť je v majoritnom vlastníctve Francúzov. (V priaznivých podmienkach zdrojov cena vody prekročila 60,0 Sk.)

Veolia Water je súčasťou Veolia Environnement, najväčšej spoločnosti zaoberajúcou sa environmentálnymi službami na svete s produktom 36 miliárd dolárov ročne. Spoločnosť do roku 2003 bola súčasťou Vivendi Universal, od roku 1953 do roku 1998 ako Compagnie Générale des Eaux (Compagnie Générale d'Entreprises Automobiles) Veolia Environnement vlastní v holdingu ONYX aj dánsku firmu MARIUS PEDERSEN, zabezpečujúcu u nás likvidáciu komunálneho odpadu. Cez švédsky Connex Transport sprivatizovala bratislavskú mestskú hromadnú dopravu. Je 50% vlastníkom Euro-

Lines, najväčšieho autobusového prepravcu v Európe. Cez holding Dalkia spolu s Electricité de France prevádzkuje na Slovensku dodávku tepla.

Prečítal som si debatačné príspevky v denníku Pravda s úmyslom zistiť, aké názory na tento „obchod“ majú čitateľia denníka Pravdy. Z veľkého množstva (anonymných) diskutérov nebol ani jeden názor súhlasiaci s predajom, ich obsah sa nedá uviesť v Kultúre pre použité vulgarizmy, i neupokojené obvinenia najmä primátorov.

Správa na internete k tomuto článku od vysokoškolského učiteľa z Fakulty prírodných vied UMB Katedra geografie mala názov: Privatizácia vody - koniec našej slobody. A ďalej autor pokračuje: Ano, je to tak, vážení, boli sme predaní. Za vodu, za prítok aj za odtok už platíme mamutej nadnárodnej spoločnosti Veolia Water. Je to ďalší dôležitý posun v globalizácii sveta, posun k totalitnej svetovláde. Spoločnosti ide nielen o zisk, ale aj o totálnu kontrolu obyvateľstva a o strategické ovládnutie zdrojov vody, ktorá sa v 21. storočí stáva jednou z najvzácnejších surovín. Dochádza k ďalšej postupnej demontáži demokratického zriadenia, smerujeme ďalej k spoločnosti, v ktorej občan už nemôže nič zmeniť a stáva sa bezmocným nástrojom vládnúcich síl...

Správa vyjadruje aj môj názor a nemám k nej čo dodať, snáď iba toľko: Kde sa podela hrdosť a fortieľ Slovenských vodohospodárov? A česť zodpovedných akcionárov?

Predpovede hovoria, že v roku

2025 dve tretiny ľudí nebude mať prístup k pitnej vode. A je paradoxné, že mnohé spoločnosti aj v tomto vidia príležitosť pre ekonomický rast. Fortune Magazine z mája 2000 píše: „Voda bude v 21. storočí to, čo bol olej v 20. storočí. Bude to vzácna tekutina, ktorá bude rozhodovať o bohatstve krajiny.“

V Budapešti zásobovanie vodou privatizovali v roku 1997 zmluvou, ktorá previedla správu podniku na francúzske firmu Suez-Lyonnaise des Eaux. Až do polovice roku 1999 mestská rada odmietala navrhované vysoké odmeny pre členov vedenia podniku. Podpredseda budapeštianskeho Výboru pre údržbu mesta označil v decembri 1998 privatizáciu vodární a kanalizácií za chybu a o plánovanom zvyšovaní cien vodného a stočného sa vyjadril takto: „Bohužiaľ, dnes je už jasné, že vplyvné zahraničné spoločnosti nechcú investovať vlastný kapitál - naopak, vysávajú čo najviac peňazí z krajiny von... odmenami pre svoje vedenie odnesú z tejto krajiny toľko peňazí, koľko len môžu.“ A nielen vo forme odmienu.

Na záver by som ešte raz upozornil tvorcov zákonov, aby pamätali, že voda nie je tovar. Slovenské podzemné vody, minerálne a termálne vody sú pokladom, ktorý musí zostať vo vlastníctve ľudu, a nie aby s ním kšeftovali zahraničné nadnárodné spoločnosti.

JÚLIUS BINDER

Rozhovor s Akad. arch. Ing. Ladislavom Švihelom, Dr. h. c.

Veľtrh Agrokomplex – miesto interkultúrnej komunikácie

- Pán generálny riaditeľ, aký význam majú podľa vás veľtrhy z hľadiska kultúry?

Vieme, že existujú veľmi úzke väzby medzi kultúrou a spotrebiteľským správaním. Duchovný rámec spoločnosti je daný národnostným, náboženským, geografickým a historickým zázemím a ovplyvňuje fungovanie potrieb a želaní a ich uspokojovanie. Kultúrne vplyvy určujúcim faktorom ľudského správania. Menia sa tak, ako sa mení spoločnosť. Na všetky zmeny sú však potrebné aj informácie. A moderné veľtrhy sú kvalitné informačné platformy, ktoré zhmotňujú v sebe nové poznatky, a spôsoby komunikácie medzi dopytom a ponukou, vedeckou, odbornou verejnosťou a bežným publikom. Stelesňujú miesto stretávania nových kultúr a ich vzájomné prelínanie. Kombináciou viacerých poznatkových a kultúrnych hodnôt tak môže dochádzať k zmenám nielen v obsahovej štruktúre určitého vedného odboru zastúpeného na veľtrhovom podujatí, ale aj kultúre komunikácie a vzájomnému ovplyvňovaniu rôznych kultúrnych hodnôt a zvyklostí.

- Čo prinesie tohtoročný Agrokomplex?

Medzinárodný poľnohospodársky a potravinársky veľtrh Agrokomplex 2006, ktorý sa v tomto roku koná v dňoch 17. – 22. augusta, predstavuje už tradične najkomplexnejšiu slovenskú prehliadku poľnohospodárskych strojov a mechanizácie, živočíšnej a rastlinnej výroby, potravín a potravinárskych výrobkov. Veľtrh pod gesciou Ministerstva pôdohospodárstva SR znamená pre výrobcov, spracovateľov a poskytovateľov služieb dlhodobú platformu na úspešnú výmenu trhových informácií a komunikáciu v oveľa náročnejšom trhovom prostredí. Základná koncepcia podujatia vychádza aj v tomto roku z tradičnej myšlienky spotrebiteľského veľtrhu potravinárskych výrobkov a technológií, prostriedkov na ochranu rastlín, poľnohospodárskej techniky, agronómie a záhradníctva, hospodárskych zvierat a technológií chovu, ktorý okrem odbornej verejnosti navštevujú aj celé rodiny, aby si urobili pekný rodinný výlet.

- Majú možnosť vidieť aj niečo viac ako veľtrhové exponáty?

Áno. Určite máte na mysli Vaše poľnohospodárske múzeum. Vždy veľmi rád na našom veľtrhu každému významnému hosťovi pripomínam, že práve história je

klúčom k poznaniu. Prehliadka nášho Slovenského poľnohospodárskeho múzea, ktoré je súčasťou nitrianskeho výstavného areálu môže podnietiť každého k naozaj krásnym myšlienkam. Návštevník sa tam môže odvieť historickým vláčikom. V múzeu s viac ako 26 000 exponátmi je možné nájsť odpovede na mnohé otázky z histórie. Z praveku sa môže návštevník preniesť až do modernej súčasnosti a len s údivom sledovať neuveriteľné zmeny, ktoré nastali počas storočí v poľnohospodárstve i živote človeka. Pre záujemcov o vývoj motorov a hnacích agregátov v poľnohospodárstve, vývoj sejby, zberu a mlatby obilia, poľnohospodárske letectvo, vývoj potravinárskeho priemyslu, remeslá, prezentáciu ochrany roľníckej usadlosti proti požiarom, modely poľnohospodárskych strojov a zvierat, historické hračky a bábky, dávnu a súčasnú meteorológiu, či výstavy fotografií starej Nitry, sú pripravené i ukážky pečenia posúchov, lisovania oleja, mlátenia obilia, výroby povriessel, historického šermu, ako aj jarmok ľudových remesiel. Stále zaujímavé sú aj objekty historická dvojtriedna škola, pekáreň, pálenica, čistička osív, lisovňa oleja, mliečnica, mlyny, včeliny, voštinársky záboj, historický obchod.

- Čo by ste radi vyzdvihli v tomto roku počas veľtrhu?

Ak som už začal hovoriť o kultúrnych faktoroch, v súčasnosti badať viaceré kultúrne trendy napríklad zblížovanie kultúr, duchovná obroda, obroda národných kultúr, renesancia umenia, ochrana životného prostredia a využívanie obnoviteľných zdrojov. Na všetky sa pokúšame reagovať. Už dlhoročne počas veľtrhu organizujeme Diplomatický deň, ktorý sa stal veľmi obľúbeným medzi diplomatickými zástupcami rôznych krajín.

Tento rok sme naše úsilie orientovali počas veľtrhu Agrokomplex na obnoviteľné zdroje energie. Naším cieľom je charakterizovať existujúci stav v SR vo využívaní obnoviteľných energetických zdrojov a demonštrovať výzvy, ako aj zanalyzovať podmienky rýchlejšieho využívania obnoviteľných energetických zdrojov. Zvýšiť takto stupeň informovanosti laickej verejnosti o nových možnostiach, ktoré v súvislosti s obnoviteľnými zdrojmi energie existujú. Diskusné fórum bude riešiť otázky pestovania energetických plodín a biomasy, zberu spracovania a manipulácie s biomasou, spa-

řovania, výroby tepla a elektriny i fermentácie.

- Mnohí poznajú krásne nitrianske koncerty, bude ich tradícia pokračovať?

Pravidelne organizujeme rôzne kultúrne podujatia. Len nedávno počas strojárkeho veľtrhu to bol napríklad koncert Slovenskej filharmónie so sólistami Otakárom Kleinom, Jánom Babjakom, Máriou Eliášovou a Boženou Ferancovou a skladbami Jozefa a Johanna Štrausovcov, Franza Lehára, Emmericha Kálmána a ďalších.

A už sa všetci znova s nami môžu tešiť na benefičný koncert Hoj vlast' moja.

- Môžete nám povedať niečo viac aj o tomto podujatí?

Veľmi radi budeme pokračovať v našej tradícii prinášať krásu hudby ľuďom. Koncert Hoj vlast' moja je symbolom, ktorý už prirástol Nitre k srdcu. Ak môžem hovoriť aj za Nadáciu konštantína Filozofa v Nitre, srdečne by som chcel pozvať dňa 2. septembra 2006 o 18,00 h. do pavilónu V všetkých milovníkov krásnej hudby i mesta Nitry a našej domoviny.

Organizovaním tohto už tradičného podujatia by sme chceli znova upozorniť na to, že Slovensko je krajina s výnimočne krásnou prírodou, vzácnymi historickými pokladmi našej kultúry a umenia. Záštitu nad podujatím už dlhoročne držia i predseda Národnej rady Slovenskej republiky a Jeho Eminencia kardinál Ján Chryzostom Korec. Okrem myšlienky osláviť týmto spôsobom 13. výročie vzniku SR sme si dali ďalšie pokračovať v šírení ušľachtilého poslania - prehlbovať vzájomné porozumenie ľudí, lásky, úcty a vytvoriť novú dimenziu osvietenstva. Vstupné je dobrovoľné a získané finančné prostriedky budú použité na opravu Nitrianskeho hradu.

- Aké ďalšie podujatia nasledujú v septembri po Agrokomplexe?

Po Agrokomplexe nasledujú Autosalón v dňoch 7.-12.9. 2006 a všetkým záujemcom o drevo a drevárske výrobky a technológie prinesie novinky v tejto oblasti podujatie Lignumexpo – Les 2006, ktorý sa bude konať 26.-29.9. 2006. Medzi nimi 22.-24.9. 2006 sa uskutoční podujatie venované odborníkom 3. medzinárodná výstava očnej optiky a oftalmológie Optic. Naš výstavnícky rok zavŕšime Vianočnými predajnými dňami v Agrokomplexe od 13. do 16. decembra.

vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk

ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Dňa 3. apríla 2006 bola na nádvorí múzea v Košiciach odhalená dva a pol metrová socha vodcu protihabsburského povstania Františka II. Rákociho. Viacerí maďarskí i zahraniční renomovaní historici toto povstanie označujú ako rebéliu a povstalcov ako rebelov. Odhalením sochy sa oslavy Rákociho v Košiciach ešte neskončili. Slávnosť pokračovala 3. mája vernisážou výstavy v Technickom múzeu a podľa plánu sa v Košiciach majú uskutočniť aj ďalšie podujatia, ako sú koncerty, cezhraničné oslavy a hodovania s Rákociom. Záver osláv je plánovaný na 29. októbra v Dóme sv. Alžbety. Sochu Rákociho v cene vraj asi 5 miliónov korún Košiciam darovalo Maďarsko. Náklady na oslavy budú stáť vyše 3 milióny korún, z čoho sumou asi 400 tisíc korún prispieje Maďarsko. Odhalenie Rákociho sochy a s tým spojené, pre Košice úplne neobvyklé, veľkolepé a drahé oslavy, sa uskutočňujú k stému výročiu prevezenia jeho pozostatkov z Turecka do Košíc a ich pochovania v krypte Dómu sv. Alžbety. Záštitu nad oslavami majú slovenské a maďarské ministerstvá kultúry.

Bežný občan na základe prebiehajúcich veľkorysých osláv spojených s odhalením sochy musí predpokladať, že F. Rákoci sa celkom mimoriadne zaslúžil o rozvoj multietnického Uhorska a zvlášť Slovenska a jeho obyvateľov, a že sa pričínil o nebyvalé spoločenské, hospodárske a kultúrne napredovanie Košíc. Náš občan logicky tiež musí predpokladať, že ako primátor, tak aj radní páni Košíc a predovšetkým zodpovední úradníci na Ministerstve kultúry SR boli o živote a diele F. Rákociho všístrane a objektívne informovaní, keď na realizáciu týchto pre Košice takých grandióznych osláv dali súhlas.

Čo vieme o živote Františka II. Rákociho? Narodil sa v kaštieli v malej dedinke Borša v Trebišovskom okrese na východnom Slovensku. Na múre kaštieľa je niekoľko pamätných tabulí. Jedna z nich bola odhalená pri príležitosti tisícstého výročia príchodu nomádskych Ugorov (predkov Maďarov) a ich tureckých spojencov Kabarov do Karpatskej kotliny. Text je len v maďarčine (!) a znie: „A honfoglalás emlékére, 896 – 1996, Borsi község.“ V preklade to znie takto: „Na pamiatku zaujatia vlasti, 896 – 1996, obec Borša.“ Nepochopíme, prečo je text len v maďarčine, keďže v Borši žije približne rovnaký počet Slovákov ako Maďarov. Okrem toho uvedený text je zavádzajúci. Vyvoláva totiž dojem, že František Rákoci vstiahol do Karpatskej kotliny spolu s Arpádcom.

Otec Františka II. Rákociho bol sedmohradské titulárne knieža František I. Rákoci a jeho matka Helena Šubičová – Zrinska pochádzala z najznámejšieho šľachtického chorvátskeho rodu. František II. Rákoci bol jedným z najbohatších uhorských magnátov. Majetky mal v Sedmohradsku a na severnom Uhorsku (takmer 700 000 hektárov). Bol dedičným županom Šarišskej stolice a počas povstania (r. 1704) bol zvolený za sedmohradské knieža (preto František II.). Stal sa vodcom skupiny protihabsburských uhorských spiklencov, ktorí sa pod vedením F. Rákociho rozhodli vyvolať v Uhorsku protištátne povstanie. Rákoci vychádzajúc z nepriateľských vzťahov medzi Rakúskom a Francúzskom chcel toto nepriateľstvo využiť vo svoj prospech. Napísal francúzskemu kráľovi Ľudovítovi XIV. dopis, v ktorom ho informoval, že v Uhorsku chystajú povstanie a prosil ho o finančnú a materiálnu pomoc na vyzbrojenie a vystrojenie 50 000 povstalcov. Rákociho dopis i odpoveď najvyšších francúzskych úradov sa dostali do rúk cisára. Pre protištátne spiknutie i plánované povstanie Rákoci bol uväznený vo Viedenskom Novom Meste. Rákociho žena v spolupráci s veliteľom väznice mu pomohli z väzenia ujsť. Veliteľ za tento čin zaplatil hlavou a Rákociho žena domácnym väzením (ako rukojemníčka). Rákoci utiekol do Poľska, kde za francúzske peniaze zorganizoval žoldniersku jednotku a začal proti cisárovi frontálnu ofenzívu. K Rákociho žoldnierom sa pridali poddaní roľníci, neskôr drobná šľachta a niektorí magnáti. K re-

bélii sa pridali aj niektoré cisárske jednotky a síce tie, na čele ktorých stáli maďarskí velitelia.

Rákoci, okrem Francúzov, hľadal pomoc aj u tureckého sultána, tatárskeho chána, ruského cára Petra I. Veľkého, Švédov i ďalších. Povstanie začalo v roku 1703, pre Rákociho v ideálnom čase. V „ideálnom“ preto, že na západných a južných hraniciach Rakúska už zúrila Vojna o španielske dedičstvo a počiatkové úspechy Francúzov prinútili cisára Leopolda I. presunúť väčšinu vojenských jednotiek z Uhorska na francúzsky a taliansky front. To zabezpečilo Rákociho armáde počiatkovú obrovskú číselnú prevahu, vďaka ktorej v krátkom čase rebeli obsadili väčšiu časť Uhorska. K horšiemu sa pre povstalcov začala situácia

EDITA TARABČÁKOVÁ

Kto bol František II. Rákoci

meniť koncom roku 1704, a to najmä z dvoch hlavných príčin. Počnúc druhou polovicou roka 1704 na francúzskom fronte začali víťaziť nad francúzskymi vojskami spojenecké rakúsko – anglické a nizozemské armády. Okrem toho v Rákociho armáde, ale aj medzi občanmi začalo dochádzať k rozpadu počiatkovej sociálnej solidarity a k postupnému narastaniu všeobecnej nespokojnosti s Rákociho režimom a jeho hospodárením.

Na území Slovenska, kde sa odohrávala väčšina bojov, menšie bitky Rákoci vyhral, väčšie stále častejšie prehral. Rozhodujúcu bitku pri Trenčíne (r.1708) povstanci pod bezprostredným vedením F. Rákociho prehrali a armáda sa doslova rozutekala. Po Trenčíne, z pohľadu Rákociho, nasledovali už len porážky a zvyšok jeho armády, asi 12 000 mužov, postupne ustupoval a nakoniec sa utiahol do oblasti medzi Mukačevom a Košicami. V tejto situácii začali rokovania o mieri. Prvé s predstaviteľmi Viedne (J. Pálfi) viedol osobne F. Rákoci. Rákoci však čoskoro odišiel do Poľska hľadať pomoc u cára Petra I. (mnohí historici to hodnotia ako útek) a poveril svojho vrchného veliteľa A. Károliho, aby pokračoval v rokovaní s veliteľom cisárskej armády o podmienkach mieru. Rákoci po príchode do Poľska svoj názor zmenil a zbavil A. Károliho ako funkcie vrchného veliteľa, tak aj oprávnenia rokovať o mieri. Bolo však už po všetkom, lebo 8 rokov trvajúceho povstania mal už každý v Uhorsku dosť. V jednoznačne bezvýhodnej situácii aj uhorský snem bol za mier. Mier bol uzavretý v Satu Mare (Szatmár) 30. apríla 1711. Na druhý deň, 1. mája na Veľkomajtenskom poli (Rumunsko) celá Rákociho armáda (vtedy už len 12 000 mužov) zložila zbrane, odovzdala vojenské zástavy a prisahala vernosť cisárovi Jozefovi I., ktorý v tom čase bol už dva týždne mŕtvy. Mierovú zmluvu namiesto zosnulého Jozefa I. podpísala regentka, kráľovná Eleonóra, 20. mája. Podľa podmienok mierovej zmluvy všetci účastníci povstania, vrátane Rákociho a jeho najbližších spolubojovníkov, dostali milosť. Milosť dostali aj tí účastníci, ktorí prebehli z cisárskej armády k Rákociu. Cisár teda povstalcov i Rákociu dal všeobecnú a úplnú amnestiu.

F. Rákoci cisárom ponúknutú milosť neprijal. Spočiatku ostal v Poľsku, potom emigroval do Paríža. Keď vypukla rakúsko – turecká vojna (r. 1716), ponáhlal sa do Turecka v nádeji, že táto vojna mu umožní ďalej bojovať proti Viedni. To však už Rákoci nestihol, lebo keď na francúzskej plachtnici priplával do Istambulu, bolo po vojne.

Slávny turkobijec princ Eugen Savojský v krátkom čase porazil a rozpráši turecké armády pri Petrovaradíne, Temešvári a pri Belehrade. V tureckých jednotkách bojovalo asi 1000 Rákociho dobrovoľníkov, ktorí na rozkaz Rákociho po boku tureckých vojsk vtrhli do Sedmohradska. Mierová zmluva medzi víťaznou habsburskou a porazenou tureckou ríšou bola uzatvorená v roku 1718 v Požarevaci. Na jej základe bol od Turkov oslobodený Temešský banát, severné Srbsko, veľká časť Bosny a tzv. Malé Valašsko. Posúďte sami: František Rákoci sa osobne ponáhlal z Francúzska do Turecka pomáhať sultánovi znovu obsadiť niektoré uhorské, srbské a rumunské územia a Rákociho dobrovoľnícky zbor v počte 1000 mužov aj zaútočil na Sed-

Maďari F. Rákociho ešte aj dnes pokladajú za hrdinu, ktorý sa postavil zoči – voči cisárovi a bojoval za nezávislosť Uhorska a vraj nebyť „zradcu“ Károliho, bol by cisára aj porazil.

Maďarom vždy chýbala a dodnes chýba sebareflexia. Maďarská historiografia 20. storočia zaradila F. Rákociho do triumvirátu L. Košút, Š. Séčeni a F. Rákoci, ktorých Maďari majú oslavovať bez akýchkoľvek pochybností. Kult F. Rákociho sa stal takmer posvätným. Maďarskí historici jeho povstanie prezentujú ako predchodcu všetkých následných revolúcií a mystifikácia Rákociho historického poslania pokračuje dodnes, ako v Budapešti, tak aj u Maďarov za hranicami. Najvyššie a najmnohovrstvejšie to demonštruje pohľad na sochu Františka

mohradsko. Na druhej strane uhorský kráľ Karol III. Habsburský oslobodil ďalšie územia spod viac ako 200 – 300-ročného tureckého jarma.

Kto bol teda hrdina a kto kolaborant Rákociho túžba po moci vyvolala u neho zaslepenosť bez hraníc. Pri mierových rokovaniach v Požarevaci cisár žiadal sultána o vydanie Rákociho. Sultán však túto požiadavku cisára rezolútne odmietol. Keďže Rákoci chcel žiť v Turecku, sultán jemu i jeho družine poskytol v tureckom mestečku Rodosto (dnešný Tekirdag) komfortný azyl, kde potom Rákoci i so svojimi najvernejšími žil takmer 20 rokov. Zomrel v roku 1735.

V Uhorsku takmer 200 rokov verejnosť považovala Františka II. Rákociho za vlastizradcu. Tak rozhodol aj uhorský snem v r. 1715, keď odhlasoval zákon o vlastizrade Rákociho a jeho druhov v exile. V roku 1906 maďarský parlament prijal zákon, ktorým zrušil platnosť zákona z roku 1715 o vlastizrade Rákociho a jeho najbližších druhov. Maďarský parlament rozhodol aj o tom, aby pozostatky Rákociho a jeho niekoľkých druhov boli prevezené z Turecka do Uhorska. A tak z vlastizradcu na prelome 19. a 20. storočia, pod vplyvom propagandy širokej maďarskými historikmi, ideológmi a politikmi sa stáva v maďarskej verejnej mienke z Rákociho mýtická postava, legenda nad legendy a ušľachtilý idol. Slovom, jadro maďarskej romantiky. Mnohí

Rákociho na vztyčenom koni, ktorá bola odhalená pred budovou maďarského parlamentu v Budapešti v r. 1937. Dátum odhalenia Rákociho jazdeckej sochy je dôležitý. Je to totiž takmer 25 rokov po tom, ako vtedy mladý maďarský historik Julius Sekfü (Szekfü Gyula) v roku 1913 uverejnil dielo „Rákoci v exile“. Na základe pôvodných dokumentov nachádzajúcich sa v Štátnom archíve vo Viedni, kde sám pracoval, opísal Rákociho vášnivú záľubu v hazardných hrách, jeho milostné aféry, ktorými poburoval dokonca aj Paríž a tiež aj jeho politickú naivitu a aj to, že väčšina jeho dôverníkov boli platení agenti rôznych štátov. Dokázal, že Rákoci si v Paríži v Hotel de Transylvanie zriadil kasíno pre hazardné hry, ktoré mu vynášalo ročne až 40 000 livrov. A ako je známe, herne v tom čase poskytovali aj iné „radovánky“. Sekfü dokázal, že František II. Rákoci v dôležitých a kritických momentoch tzv. „oslobodeneckých“ bojov opúšťal armádu i Uhorsko, aby v Poľsku „uspokojoval svoju chuť do života“, kde spolu s priateľom Berčénim pretancovali celé noci a s krásnymi Poľkami sa vozili na trojkách po zasnežených pláňach, zatiaľ čo jeho vojaci v Uhorsku bojovali a padali „za vlasť a slobodu“. Historik Sekfü spohľadivo dokázal, že Rákoci dokonca opúšťal aj svoju tehotnú manželku a vyhľadával v susednom zámku milenku.

Tieto a ďalšie odhalenia vyvolali v maďarskej verejnosti šok a u maďar-

ských historikov škandál. Všeobecné pobúrenie bolo také veľké, že Sekfüho kniha „Rákoci v exile“ bola spálená, čo však neznamenalo, že boli spálené aj autorove odhalenia. V roku 1916 Sekfü vydal o Rákociho živote ďalšiu knihu, ktorú podporili aj niektorí ďalší renomovaní maďarskí historici. V uvedenej knihe Sekfü dokázal, že dokumenty, z ktorých čerpal, sú nespochybniteľné. Okrem toho k mnohým „prešľapom“ sa priznal aj sám „idol maďarského národa“ Rákoci v diele „Confessio peccatoris“, čiže „Priznanie hriešnika“. A keďže v roku 1916 už tretí rok zúrila 1. svetová vojna, frontové správy začali byť stále pochmurnejšie a život občanov bol každým dňom ťažší, František Rákoci a jeho „prešľapy“ boli odsunuté do úzadia. Napomohli k tomu aj knihy „Mémoires“ („Pamäti“) a „Confessio peccatoris“ („Priznanie hriešnika“), ktoré Rákoci písal počas emigrácie vo Francúzsku a Turecku. Rákoci svoje diela písal po francúzsky a latinsky, nakoľko maďarsky sa naučil až v dospelosti a maďarčinu ani nikdy dobre neovládal. V maďarských prekladoch kniha Confessio peccatoris sa uvádza pod názvom Moje priznanie (Vallomásim). Pravdepodobne prekladateľ a vydavateľ usúdili, že označenia „idol“ a „hriešnik“ sa k sebe nehodia.

Na prelome 20. a 21. storočia mnohí maďarskí renomovaní historici na čele s Dominikom Košárim (Kosáry Domonkos) vnímajú Františka II. Rákociho ako „do seba zamilovaného človeka, ktorý pre uhorskú (maďarskú – pozn. aut.) šľachtu chcel vyrvať od viedenského dvora všetko, čo sa dalo.“ (D. Domonkos 1999). My si myslíme, že túžil tak ako jeho deda (Juraj II. Rákoci) po poľskej korune alebo aspoň bezpečne sedieť na kniežacom tróne Sedmohradska. Hlavnú Rákociho túžbu – poľskú korunu „odvial vietor“ a kniežací trón získal uznesením sedmohradského snemu v Albe Júlii (Gyulafehérvár) v roku 1704 a v roku 1705 ho sedmohradský snem v Šegešvári tejto funkcii pozbavil. Mnohí maďarskí historici radi zabúdajú, že povstanie v roku 1703 začali poddaní sedliaci, ktorí v ňom prinášali aj najväčšie obeť na životoch a majetku.

Uvedený citát D. Domonkoša dokazuje, že Rákociu išlo len o svoje vlastné záujmy a záujmy šľachty. Tu je aj odpoveď, ktorú si historici v súvislosti s činmi Rákociho kladú. Bojoval Rákoci za seba alebo aj za záujmy tých, ktorí pod jeho velením umierali? Objektívnu odpoveď si môže dať každý čitateľ tohto článku sám. My mu poskytneme ďalšie objektívne fakty, ktoré čerpáme prevažne z diel súčasných triezvých a uznávaných maďarských historikov.

(Pokračovanie v budúcom čísle).

